

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník XVII.

Číslo 4.

December 2019

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE

Historik Vladimír Sklenka spomína v článkoch viacerých novín existenciu dvoch jaskýň v útrobach vrchu Urpín, o ktorých sa písalo aj vo vtedajších novinách Rakúskej monarchie. Citujem:

Existujú dve jaskyne v útrobach vrchu Urpín?

V útrobach vrchu Urpín sa nachádzajú dve síce malé, ale veľmi pozoruhodné kvapľové jaskyne. Ako chlapec som so svojim kamarátom zo školy často do nich vchádzal a skúmal ich, ale viac ako 15 metrov ísť hlbšie mi moje búchajúce srdce nedovolilo. Nakoniec považujem za povinnosť uviesť pre tých ktorí budú skúmať toto okolie, že vchod do jednej z týchto jaskýň sa nachádza na úpätí vrchu Urpín pri lliashi. Koniec citátu.

Tento zaujímavý text však pochádza od istého študenta z roku 1805.

Redakcia Bystrického Permona sa obracia na občanov Banskej Bystrice, ak majú akékoľvek informácie ohľadne existencie týchto dvoch kvapľových jaskýň, nech nám ich doručia na adresu redakcie Horná 48 Banská Bystrica, e - mailový kontakt: gender@pobox.sk, nasudj@gmail.com alebo vicenjan7@gmail.com.

Objavujeme spolu tajomstvá Banskej Bystrice.

OCHRANKA V STREDOVEKU – STRIEBORNÍ JAZDCI

O tom, že ľudia sme kadejakí nie je potrebné veľa hovoriť. Zrejme keby sme boli všetci slušní a čestní nepotrebovali by sme množstvo pracovných povolaní. Nebola by potrebná polícia, ani súdy a neboli by potrebné ani bezpečnostné služby. Avšak situácia je iná – dnes a bola iná aj v minulosti. Cestovanie pred niekoľkými storočiami bolo veľkým riskantným dobrodružstvom. Nástrahy hrozili nielen pri výpravách do vzdialených krajín, ale často aj keď chcel človek navštíviť mestá tak povediac „za humnami“. Po horách a lesoch sa túlili kde aké živly, ktoré sa neštítli pocestného prepadnúť, okradnúť a aj zabiť. Situácia bola ešte horšia, ak sa prepravovali cennosti, najmä peniaze a drahé kovy. Poznáme to aj dnes, keď bankomaty plnia a peniaze sprevádza plne vyzbrojená ochranka v špeciálnych vozidlách. Banská Bystrica však mala takúto ochranku už koncom stredoveku.

Banské mestá si v stredoveku samé zaistovali poštovú službu a výmenu informácií. Mali vlastných poslov, ktorí boli platení z mestskej kasy, a ktorí zabezpečovali komunikáciu medzi mestami. Bolo to veľmi potrebné. Avšak banské mestá riešili aj iný závažný problém – prepravu drahých vyťažovaných kovov do Kremnice a zmincovaných platidiel späť. Keďže po horách sa túlili rôzne nebezpečné skupiny a z juhu sa blížil Turek mesto muselo vymyslieť účinnú ochranu prepravy cenných zásielok. Vznikla špeciálna poštovo-vojenská jednotka, ktorá sa volala Silberreiter, čo by sa dalo voľne preložiť, ako Strieborní jazdci, ktorí zabezpečovali prepravu cenných nákladov, ale plnili aj ďalšie úlohy a teba by sa dali prirovnať k dnešným SBS-kám.

Pokračovanie na str. 2.

ZIMNÁ SEZÓNA V BANSKEJ BYSTRICI V MINULOSTI

V Banskej Bystrici sa v zime rozbiehala spoločenská sezóna. Tanečné zábavy však boli počas adventu zakázané od roku 922. Mohli sa konať až na Nový rok a samozrejme cez fašiangy, keď nastala plesová sezóna.

Predvianočné obdobie v meste sprevádzal čulý spoločenský ruch. Sviatky stmelili aj ľudí rôzneho zmysľania, rôznej etnickej a náboženskej a politickej príslušnosti. Nastala doba vianočná a novoročná – „doba lásky a bratstva, milosrdenstva a iných krásnych cností“.

Atmosféru Vianoc navodil aj vianočný strom na hlavnom námestí. Vianočný stromček sa rozšíril z Nemecka v 19. storočí, ale zvyk stavať centrálny mestský strom ako symbol slobody a mieru a lásky iniciovali u nás americkí vyslanci YMCA. V Banskej Bystrici bol stromček so žiarovkami a blikajúcou hviezdou prvýkrát postavený na námestí v roku 1921 na podnet prvého sekretára YMCA J. Wicherleyho.

„Veľmi pozoruhodnou je fontána (vodomet) na námestí. Počas vianočnej doby bol miesto nej ako symbol mieru a lásky postavený vianočný stromček. Bol okrášlený barevnými žiarovkami a veľkou hviezdou a žiaril niekoľko večerov na obdiv promenujúceho obecnstva.

Pokračovanie na str. 2.

ZIMNÁ SEZÓNA V BANSKEJ BYSTRICI V MINULOSTI

Pokračovanie zo str. 1

V krátkych prestávkach hviezda vždy zhasínala, čo ľudová strana pripisovala Čechom za vinu. Komunisti tvrdili, že je to sovietska hviezda ukazujúca k Moskve a horšili sa nad tým zhasinanim, pretože po tme by snadno mohli zablúdiť. Kresťanským sociálom svietila k Betlehemu. Nič iného na stromčeku nebolo – čo sa odôvodňuje sporivosťou. Otcovia mesta darovali stromček a kde by to viedlo, keby mali naň i niečo kúpiť.“ (Jozef Hobl, 28. 1. 1923)

V minulom storočí za „prvej republiky“ do mesta prichádzali najmä chlapci z okolitých dedín zo Šálkovej, Kostiviarskej, Jakuba, Kráľovej a Kremničky, ktorí na hlavnom námestí pri stromčeku, ale aj v domácnostiach hrávali betlehenskú hru o hadovi a hru s kolískou. Vianočné hry v školských alebo spolkových priestoroch hrávali aj deti z meštianskych škôl.

K zaujímavostiam Vianoc patria v meste aj betlehemy v kostoloch. Najstaršie betlehemy zhotovené kvalitnou rezbárskou prácou sú v kostoloch Nanebovzatia Panny Márie (Farský či Nemecký kostol) a Sv. kríža (Slovenský kostol) i v okolitých obciach (Jakub, Staré Hory, Selce, Podkonice atď.). Počádzajú z 2. polovice 19. storočia a začiatku 20. storočia a sú pravdepodobne dovezené z tirolských remeselníckych dielní.

Pre spoločenský život cez Vianočné a Novoročné obdobie bola príznačná snaha pomôcť tým, ktorí to najviac potrebujú – sirotám, chudobným deťom a študentom.

„Denní hostia U Ľudevíta Krausza proti hlavnému nádražiu Slováci, Češi, Maďari, Nemci, Židia a kresťania pamätajú na dobročinné ciele. Za rok zozbierali tisíc Kč, ktoré rozdelia desiatim potrebným osobám ako vianočný dar“ (Hronské noviny, 20. 12. 1924).

Počas storočí sa v meste neustále stretávame s dobročinnosťou. Napríklad v minulosti bol v Banskej Bystrici zaužívaný starobylý meštiansky zvyk, „ešte v časoch, v ktorých inde nebolo ani len pomyslenia na takúto činnosť“. Išlo o tzv. „vykúpenie novoročných pozdravov“. Novoročné prania si mešťania vymenili ešte počas richtárskych

voľieb, ktoré sa konali na úsvite 1. januára. Dialo sa to potom, ako mestský notár v slávnostnom príhovore zaželel svojim spolu mešťanom a členom mestskej rady šťastný nový rok. Ráno začali s novoročnými prániami navštevovať chudobnejšie ľudové vrstvy a mestskí zamestnanci lepšie situovaných občanov. Dokonca ešte vo februári sa stretávame s novoročnými gratuláciami, ktorými vzdialené osoby vyhľadávajú svojich tunajších známych. Neskôr tento zvyk však prezieravosť Mestskej rady predsa len posunula do iných rámcov. Rada zaviedla výkup novoročných prání a vyzvala mešťanov, aby peniaze, ktoré dovtedy dávali na vzájomné novoročné prania, teraz venovali práve založenej mestskej nemocnici. Odvtedy sa novoročné príspevky opakovali každoročne.

Tieto odkazy minulosti nech sú pre nás príkladom aj pre dnešné časy. A nakoniec ešte raz divadelný a filmový pracovník, novinár a poštový úradník Jozef Hobl, ktorý pôsobil v Banskej Bystrici v dvadsiatych rokoch 20. storočia:

„Nastali tie blahé chvíle rozdávaní polievok, porád dámskych spolkov, dychánkov, dopoludňných večierkov, prednášok, koncertov, tancov a biografov. Daj Bože len, aby zima nebola prespríliš dlhá! Lebo keby nebol za tú dobu národ určený, teda by bol iste utancovaný.“ (29. 11. 1924)

Prajeme Vám príjemné Vianočné sviatky a všetko dobré v novom roku.

19. 12. 2005

Milan Lichý

Podľa:

Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica na základe poverenia predstaviteľov mesta v rokoch 1896 – 1922 napísal Emil Jurkovich (Pribicer, 2005)

Jozef Hobl - Kaleidoskopické obrázky zo Stredného Slovenska, 1926

Alexandra Bitušiková – Vianoce, Vianoce prichádzajú – Predvianočný kultúrny kalendár v Banskej Bystrici v prvej polovici 20. storočia (Bystrický Permon, december 2003)

Alexandra Bitušiková – Betlehemy – malé umelecké diela nielen Vianoc (Bystrický Permon, december 2003)

OCHRANKA V STREDOVEKU – STRIEBORNÍ JAZDCI

Pokračovanie zo str. 1

Vznik tejto špeciálnej ozbrojenej jednotky možno situovať do konca 15. storočia a okrem Banskej Bystrice pravdepodobne zabezpečovala prepravu drahých kovov a mincí pre všetky stredoslovenské banské mestá. Ich hlavnou úlohou bolo strážiť a sprevádzať strieborný voz, ktorý prepravoval mimoriadne vzácny náklad – striebornú truhlicu Silbertruhe. Vladimír Segeš túto jednotku nazval „...nevšední banskí poštári“, čo celkom dobre vystihuje ich posolské služby, ktoré vykonávali pre mesto, ale aj pre ťažiarov, najmä pre Thurzovsko-fuggerovskú spoločnosť. Pokiaľ neprepravovali striebornú truhlicu vykonávali títo stredovekí ochrankári aj ďalšie služby spojené s bezpečnosťou mesta a so zabezpečením prevádzky baní. Strieborným jazdcom velil strieborný kapitán – Silberhauptmann. Spoločne zabezpečovali prepravu cenného nákladu tak, aby sa nedostal do nepovolaných rúk.

Banská Bystrica má starobylú históriu aj v rámci bezpečnostných služieb, i keď táto špeciálna posolská jednotka skôr historicky patrí do poštových dejín. Preto o nej aj o ďalších zaujímavostiach z histórie pošty a poštovníctva sa dozvieme viac v pripravovanej monografii Pošta v Banskej Bystrici a okolí.

Richard R. Senček

JURKOVIČ, Emil: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica : na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896 – 1922 Emil Jurkovič. Banská Bystrica : Občianske združenie Pribicer – 1. banskobystrická vzdelávacia a kultúrna spoločnosť pre mesto Banská Bystrica. 2005, s. 273. ISBN 80-969366-2-X.

SEGEŠ, Vladimír: Poštovníctvo v stredoveku : Poslovia, kuriéri, povozníci. In Pamiatky a múzeá : Revue pre kultúrne dedičstvo. Bratislava : 1998, č. 4, s. 4 – 7. Reg. Číslo: MK SR 381/91, INDEX 49510.

SVADOBNÉ POZVÁNKY

Zvykne sa hovoriť, že staré obyčaje boli jednoduchšie, že spoločenské styky ľudí boli láskavejšie a úprimnejšie, že neboli žiadne okolký, žiadne ceremónie. Toto tvrdenie je pravdivé, ale len do určitej miery. Vo všeobecnosti vzaté, ľudia voľakedy neboli iní ako dnes, už aj vtedy v nich bola ješitnosť, domýšľavosť a podceňovanie iných. Rovnako, ako je to dnes, rovnako, ako to bude o sto rokov. Čo sa týka toho ostatného, o čom inom svedčia miestne nariadenia, starostlivo uchovávané v archívoch, ktoré do najmenších podrobností stanovujú a pod hrozbou poriadne veľkej pokuty prikazujú, koľko mis jedál má byť na stoloch pri krstínach, zásnubách, svadbách a pohrebných karoch, ktoré ženy aké šaty, dokonca aké látky smú na seba obliecť, resp. z čoho si ušit šaty. Skutočne, interesantné sú tie zvydy, ktoré vznikli z toho, že ženská ješitnosť, ktorá je silnejšia ako richtárska dôstojnosť, si to rozdala s prísnyim Kleiderordnungom a svoju obeť odela do takej sukne, ktorá jej neprislúchala. Udačami, lepšie povedané udačákami, boli samotné ženy, ktoré smelo odmietli opovážlivkyne, natískajúce sa do ich radov. Pravda, niekedy hneď na mieste vyprovokovali hádku, prirodzene, nevyberajúc si pritom slová ani gestá.

Dnes sa už veľa vecí zmenilo, mnohé sa zjednodušilo, mnohé zas ešte viac vystupňovalo tak, ako to diktuje vkus a požiadavky doby. Vystupňovalo sa bohaté zariadenie bytov, mnohorakosť šiat, ale na druhej strane, aj tu sledujúc len strednú meštiansku vrstvu, zjednodušil sa život sám. Aspoň tak sa to, prejavuje pri významnejších udalostiach ľudského života, ako napríklad pri svadbách, pri pohreboch, doma, na cestách atď. A či koná dnes niekto takú hostinu, akú konal r. 1625 náš voľakedajší spoluobčan Ján Schneidel, na ktorú zaobstaral len hovädzinu za 18 zlatých? Zdanlivo to nie je veľa, ale obzrime sa trochu po cenách! Jeden funt hovädziny vtedy stál 6 gráciarov, a tak za 18 zlatých mohli kúpiť akurát tri metráky hovädzieho mäsa. To už znie trochu inak. Pri tej istej príležitosti sa však spotrebovalo aj 6 teliat, 1 vykrmený brav, 30 kusov vynikajúcich chrumkavo opečených prasiat, 20 ks králikov, 80 sliepok, 25 kapúnov, 8 moriek, 5 tetovov, 50 jarábic. Divinu doniesli z Ružomberka, pstruhy z Revúcej, šťuky zo Zvolena, boli aj plže a úhory v neobmedzenom množstve. Na uhasenie smädu po týchto vybraných jedlách bolo určených 9 a pol sudov vína, z ktorých sa väčšina minula. To sme ešte nehovorili o neprebernom množstve masť, vajec, múky, korenia atď., čo všetko dohromady stálo 407 zlatých a 29 gráciarov, čiže dnes by sme za to zaplatili okolo 2000 zlatých.

A to nie je vôbec výnimočný prípad, ktorý by bol zaznamenaný ako kuriozita. Sú záznamy ešte opulentnejších hostín.

A ešte aké vycifrované boli vtedajšie svadobné pozvánky! Dnes snúbenci, alebo ak chceme byť veľmi elegantní aj ich rodičia s predikátom, dávajú na známosť len na troch riadkoch, že sa vtedy a vtedy zosobášia. Voľakedy, vo vznešenom štýle to znelo úplne inak. Pozrime sa aj tu na jeden prípad. Je to presná kópia pozvánky pána Žigmunda, vynikajúceho člena rodiny Géczyovcov z Hronseka, ktorá je jednou z vážených rodín našej župy.

„Vznešení, šľachetní, múdri a obozretní páni, ktorí ste v mojej najväčšej úcte. Pozdravujem vás a venujem vám neustálu pripravenosť mojich služieb. Podľa múdreho nariadenia Jeho svätej výsosti, nášho Boha a podľa dávneho a chvályhodného zvyku Svätej cirkvi, našej kresťanskej matky, chcúc prispieť k obľube mojich dobrotvých pánov a synov môjho otca, som sa zasnúbil s Evou Zolnayovou, s milou dcérou vznešeného a rytierskeho pána Františka Zolnayho tak, že sa stane mojou budúcou večnou manželskou družkou. Solennitas (veľký sviatok) našej počestnej hostiny bude 6. januára nasledujúceho roku 1675 v Dolných Rakytovciach. Kvôli tejto príčine láskavo prosím Vaše Milosti ako aj dobrotvých Pánov, aby im nebolo na obtiaž compaerovať na večeri, v hore uvedený deň a miesto o jednej hodine popoludní. A zostať aj na obed nasledujúceho dňa a tak poctiť Vašou čestnou prítomnosťou Deň našej Počestnej Hostiny. Túto Vašu dobrotu sa vynasnažím počas svojho Bohom daného života odslúžiť. Nech Vaše milosti udržiava Boh v dobrom zdraví.

Dané vo Vlkánovej dňa 22. decembra roku 1674. Priateľ Vašich Urodzeností a najochotnejší služobník Žigmund Géczy.“

Čo sa týka štylizácie, bola táto pozvánka ešte z tých jednoduchších. Sú aj pestrejšie, ktoré ponúkajú aj program pripravujúcej sa slávnosti. Z nich si nie je ťažké predstaviť, dnes už v stredných vrstvách tak nezvyčajný jas a pompéznosť, ktoré sa vtedy pri podobných príležitostiach museli preukázať. Vtedy sa vytiahli drahé šaty, klenoty a najmä vzácne zlaté a strieborné príbory, strieborné misy, poháre a džbány, ktoré sa zaobstarávali ani nie tak kvôli luxusu, ako skôr preto, že nahrádzali peňažnú hotovosť. Môžeme povedať, že takéto zariadenie nahrádzalo dnešné spotiteľne a cenné listy akciových spoločností, do ktorých dnes ukladáme svoje úspory. Týmto môžeme vysvetliť skutočnosť, ktorá by dnes každopádne vzbudila údiv, že naše mesto s okolím dokázalo vtedy poskytnúť prácu pre 5, dokonca aj pre 7 zlatníkov, a to v takom množstve, že títo všetci si viedli dobre, dokonca môžeme povedať, že boli bohatí.

Emil Jurkovič: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica, na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896-1922

FYZIKUS A LEKÁRNIK KAROL OTTO MOLLER – 350. VÝROČIE NARODENIA

V dejinách Banskej Bystrice sa objavilo množstvo osobností a dejateľov, ktorí prekročili hradné brány a šírili dobré meno po celej krajine, dokonca aj mimo ňu. Jedným z nich bol „Uhorský Hippokrates“ – Karol Otto Moller. Prezývku „Uhorský Hippokrates“ dostal z vďaky od svojich spoluobčanov pretože sa zaslúžil o reformu Uhorského zdravotníctva najmä v boji proti epidémiám. Vďaka jeho opatreniam, ktoré mestský magistrát bez výhrad prijímal, bola Banská Bystrica niekoľkokrát ušetrená od morovej, či inej epidémie. My sme už o tejto významnej osobnosti na stránkach Bystrického Permonu niekoľkokrát písali, v týchto dňoch si však pripomíname jeho 350. výročie narodenia.

Lekár a lekárnik Karol Otto Moller (Miller) sa narodil dňa 10. januára 1670 v Bratislave rodičom Jánovi Karolovi Millerovi a matke Anne Kataríne rodenej Moserovej. Po štúdiách v Bratislave sa rozhodol odísť na štúdiá do Nemecka, ktoré v roku 1696 v Altdorfe úspešne ukončil. Nie je presne známe kedy sa na trvalo usadil v Banskej Bystrici, predpokladáme, že to bolo niekedy okolo roku 1705. Po príchode sa stal mestským lekárom a čoskoro aj riadnym župným lekárom pre Zvolenskú a Turčiansku stolicu. Založil si súkromnú lekársku a lekárnickú školu, na ktorej vyučoval všeobecnú medicínu a chirurgiu, ako aj farmáciu. Prejavoval veľký záujem o tamojšie bane a ťažbu a bol na nej aj finančne zainteresovaný. Vo svojom laboratóriu, ktoré bolo súčasťou jeho lekárne, uskutočňoval mnohé chemické analýzy pre potreby banskej výroby. Spolupráca Mollera a magistrátu mesta bola na výbornej úrovni.

Od jeho príchodu a reforiem, ktoré uskutočnil bola Banská Bystrica na dlhý čas ušetrená morových pohrôm, ktoré kosili skoro celé územie vtedajšieho Uhorska. Jeho reformy sa rýchlo šírili a zásady, ktoré stanovil boli aj publikované. V jeho lekárskej a lekárnickej škole vyrástlo mnoho budúcich osobností, medzi ktoré patrili aj: Dávid Samuel Mádai, Matej Institoris Mošovský, Ján Perlitz, Ondrej Hermann, Ján Justus Torkoš, Juraj Zacharides a mnohí ďalší. Medzi blízkych spolupracovníkov K. O. Mollera patrili aj Matej Bel.

Jeho aktivity sa dotýkali aj verejného života, ako uvádza Emil Jurkovič: *Radným sa stal prvýkrát v roku 1720 a potom v rokoch 1734, 1738, 1742 a 1746 zastával aj richtársky úrad. Zomrel vo veku 77 rokov; dátumom jeho smrti je 9. apríl 1747. Za jeho zásluhy v boji proti epidémiám ho Karol III. v Luxemburgu dňa 28. apríla 1728 spolu so všetkými deťmi povýšil do šľachtického stavu. Od vďačných obyvateľov si vyslúžil prezývku Uhorský Hippokrates. K. O. Moller zanechal po sebe 5 detí, z ktorých vynikol najmä syn Gottfried, ktorý prevzal otcovu lekárenskú a lekársku prax, avšak aj napriek tomu, že bol tiež mimoriadne aktívny, lekársku a lekárnickú školu už ďalej neprevádzkoval. Budúci rok (2020) si pripomenieme 350. výročie jeho narodenia.*

JURKOVIČ, Emil. Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica : na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896 – 1922 Emil Jurkovič. Banská Bystrica : Občianske združenie Pribicer – 1. banskobystrická vzdelávacia a kultúrna spoločnosť pre mesto Banská Bystrica. 2005, s. 273. ISBN 80-969366-2-X.

Richard R. Senček

POZLÁTENÝ KALICH

Život a dielo zlatníka Johana Ramslera v zbierkach Stredoslovenského múzea

Z histórie rodu Ramsler

Zakladateľom maliarsko-kamenársko-zlatníckeho rodu Ramsler (tiež: *Ramssler, Rambsler, Ramschler, Ramszler*) bol holandský kamenár **Gerhard Ramsler**, pochádzajúci zo stredovekého mesta Deventer v nizozemskej provincii Overijssel. Jeho syn **Gerhard Ramsler** (1530 – 1612) sa remeslo vyučil u svojho otca a prevzal aj jeho dielňu. Z dôvodu náboženského prenasledovania nizozemským guvernérom a vojvodom z Alby (1507 – 1582) sa presťahoval do Antverp. Okolo roku 1550 opustil rodné Nizozemsko a usadil sa v dolnobavorskom meste Straubing, kde ho prijala protestantská komunita. 12. júna 1559 sa oženil v Regensburgu s Margaret Piesendorfer (1535 – 1612), dcérou pekára Simona Piesendorfera z Essingu. V Straubingu pracoval Ramsler ako kamenár, počas svadobného obradu ho však oslovovali ako „maliar z Antverp“. V meste Straubing sa mu narodil jediný syn Anton. Pretože za vojvodu Albrechta V. Bavorského (1528 – 1579) začala rekatolizácia krajiny, hľadal Ramsler ďalšiu možnosť existencie. V roku 1570 požiadal o pracovné povolenie v univerzitnom meste Ulm. Pre časové obmedzenie licencie (apríl – september) Ramsler mesto opustil a usadil sa v Augsburgu. Tu žil a pôsobil až do svojej smrti, keď sa dožil 83 rokov.

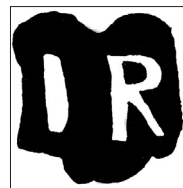
Anton Ramsler (1560/66 – 1607), jediný syn Gerharda Ramslera, sa pravdepodobne vyučil maliarstvu u lauingenského maliara Georga Brentela st. (1525/30 Lauingen – 1610 Straßburg). Z dvanástich detí, ktoré Brentel mal, boli traja chlapi maliari a tri z deviatich dcér sa oženi- li tiež s maliarmi: Hansom Walchom, Hansom Bühlerom a Antonom Ramslerom. Ramsler si vzal Brentelovu dcéru Sibillu (1563 – ?) a na podnet farára Jacoba Andreaea sa usadili v meste Tübingen. Ramsler je autorom jednej z dvoch skupín profesorských portrétov, ktoré boli vytvorené v rokoch 1588 – 1590 na podnet filológa a historika Erharda Celliusa (1546 – 1606) a tvorili začiatok galérie profesorov v Tübingene. (Pozn. autora: *Galéria profesorov Tübingen je kolekciou obrazov Univerzity Tübingen. Obsahuje portréty 330 bývalých profesorov, rektorov a ďalších osôb spojených s univerzitou. Zbierka obrazov je súčasťou múzea Univerzity v Tübingene. Eberhardova-Kar- lava Univerzita Tübingen patrí medzi deväť štátnych univerzít v Bádensku-Württembersku a je jednou z najstarších v celom Nemecku, založená bola v roku 1477.* Keďže portréty neboli signované, Ramslerovo autorstvo nebolo známe až do minulého storočia, keď v denníku Martin Crusius (1526 – 1607) v zápise z roku 1599 uviedol Ramslera ako autora a pochybnosti bolo možné do značnej miery odstrániť starostlivou analýzou. V roku 1586 bol Ramsler oficiálne zaregistrovaný ako Illuminista Augustanus (osvietenec evanjelik), maliar a občan v Tübingene. Po renesančnom maliarovi Johannovi Heinrichovi Füllmaurerovi (1497 – 1547/48) bol Ramsler druhým umelcom, ktorý bol zaregistrovaný v Tübingene.

Anton Ramsler mal troch synov, ktorí sa stali maliarmi. Najúspešnejší z nich bol najstarší syn Jacob, ktorý zostal v Tübingene. Okrem dvoch portrétov pre Galériu profesorov nebola jeho tvorba významná. Podobne ako jeho otec, maľoval Jacob Ramsler tiež erby. Jacobov starší syn Jacob Ramsler II. sa stal prvým strieborníkom/zlatníkom rodu Ramsler, kým mladší Fridrich II. šiel v otcových šľapajach. Maliarmi boli aj Jacobovi mladší bratia Friedrich a Johannes. Z historických prameňov vieme sledovať len relatívne krátky časový úsek ich života. Zachovala sa iba jedna Johannesova kresba. Johannes mal syna Jacoba II., ktorý pracoval ako zlatník. Jeho syn toho istého mena pokračoval v otcovom zlatníckom remesle. Na rozdiel od umelecko-remeselne založených členov rodiny založil Antonov mladší syn Gerhard Anton (1603 – 1640) teologicko-úradnícku vetvu rodiny.

Osud rodiny možno datovať do polovice 18. storočia, jej teologická vetva vznikla už v 17. storočí a siaha až do súčasnosti. Nositelia tohto mena žijú v juhozápadnom Nemecku a vo Švajčiarsku.

Rodokmeň rodiny Ramsler:

- Gerhard Ramsler (†1548), kamenár
- Gerhard Ramsler (1530 – 1612), kamenár a maliar
- Anton Ramsler (1560/66 – 1607), maliar v Tübingene
- Jacob Ramsler (1587–1635), maliar v Tübingene
- Jacob Ramsler II. (cca 1612 – 1692/93), prvý zlatník v rode Ramsler
- Friedrich Ramsler II. (1616 – po 1630), maliar
- Friedrich Ramsler (cca 1588 – najskôr 1621), maliar v Urachu
- Anton Ramsler II. (cca 1610 – po 1630), maliar v Reutlingene
- Johannes Ramsler (cca 1590 – 1624), maliar v Lauingene
- **Jacob Ramsler III.** (1619 – ?), zlatník v Tübingene, Banskej

Majstrovská značka Johana Ramslera

Pozlátený kalich

Bystrici a Hornbergu

- **Johannes Ramsler II.**, zlatník v Banskej Bystrici. Majstrom sa stal 12. 8. 1680

- **Jacob Ramsler IV.**, zlatník v Banskej Bystrici a v Tübingene.

Majstrom v Banskej Bystrici sa stal 17. 6. 1693

- Gerhard Anton Ramsler (1603 – 1640), farár v Höpfingene, Erlenbachu a Beerfeldene
- Johann Gerhard Ramsler (1635 – 1703), farár vo Freudenstadte a Schorndorfe
- Samuel Friedrich Ramsler (1661 – 1721), richtár v Cannstatte
- Daniel Friedrich Ramsler (1689 – 1737), riaditeľ úradu v Esslingene
- **Johann Hanich Ramsler**, zlatník v Banskej Bystrici. Majstrom sa stal 20. 8. 1706
- **Michael Ramsler**, zlatník v Banskej Bystrici. Majstrom sa stal 8. 3. 1734
- Johann Friedrich Ramsler (1724 – 1793), rytiersky sekretár v meste Esslingen
- Gottlieb Ramsler (1672 – 1715), pisár v meste Merkligen
- Johann Friedrich Ramsler (1700 – 1757), učiteľ na gymnáziu v Stuttgarte, prelát v meste Anhausen

Dynastia Ramsler v Banskej Bystrici

Z dynastie Ramslerovcov pôsobili v Banskej Bystrici na poste zlatníka až päť členov rodu. Pre Banskú Bystricu je z hľadiska zlatníckeho remesla dôležitý prvý zástupca rodiny – **Jacob Ramsler III.**, narodený v roku 1619 v nemeckom meste Tübingen, kde už pôsobil ako zlatník. Do Banskej Bystrice musel prísť pred rokom 1648 a ako zlatník je spomínaný v rokoch 1648 – 1670. Ako zlatník pôsobil ešte aj v Badensko-württemberskom nemeckom meste Hornberg. Pokračovateľom zlatníckeho remesla bol jeho syn **Johan Ramsler II.**, ktorý sa stal majstrom 12. 8. 1680 a v meste je spomínaný v rokoch 1680 – 1691. Ďalším zlatníkom bol **Jacob Ramsler IV.**, ktorý pôsobil okrem Banskej Bystrice aj v meste Tübingen. Majstrom v Banskej Bystrici sa stal 17. 6. 1693, kedy je tu spomínaný ako zlatník. **Johann Hanich (tiež Henrik) Ramsler** sa stal majstrom v Banskej Bystrici 20. 8. 1706 a v meste je spomínaný v rokoch 1706 – 1732. Posledný – zatiaľ zistený – zlatník z dynastie je syn Johanna Hanicha Ramslera **Michael Ramsler**, ktorý sa stal zlatníckym majstrom 8. 3. 1734 a v meste je spomínaný v rokoch 1734 – 1753. Za manželku mal Rebeccu Wozarin, s ktorou vychovával dve deti, syna Johana Michäela (11. 8. 1743) a dcéru Anu Susanu (4. 7. 1746).

Johan Ramsler II. – autor Pozláteného kalicha

Z hľadiska vzniku a vytvorenia jedinečného diela – *pozláteného kalicha*, je pre nás dôležitý **Johan Ramsler II.** (tiež *János, Ján, Johannes*). V cechovej knihe banskobystrických zlatníkov sa nachádza medzi zomrelými majstrami na 71. zápisnom mieste. Ako zlatník sa v meste spomína v rokoch 1680 – 1691. Dňa 12. 8. 1680 je zapísaný do cechu a zo zápisu je

Pokračovanie na strane 5

LISTINA, KTORÁ PRIBLIŽUJE VZNIK IKONICKÉHO TROJKRÍŽA

Sedlo Tri kríže je jednou z dominánt Kremnických vrchov. Stredoslovenské múzeum má vo svojich zbierkach vzácny dokument späť s pravidelnou zastávkou turistov z celého Slovenska, dreveným trojramenným krížom na báňnom pohorí Velestúr. Na základe iniciatívy a žiadosti mesta Kremnica poskytol riaditeľ Stredoslovenského múzea PhDr. Marcel Pecník listinu opisujúcu stavbu kríža Mgr. Mariane Novotnej, riaditeľke Múzea mincí a medailí v Kremnici. Pokračoval tak v snahe Stredoslovenského múzea napomáhať partnerským organizáciám, mestám a obciam najmä na území Banskobystrického samosprávneho kraja.

Listina z roku 1894 opisuje pôvod a poslanie miesta, ktoré je omnoho viac, než len križovatkou turistických trás. Preklad prvej strany dokumentu hovorí:

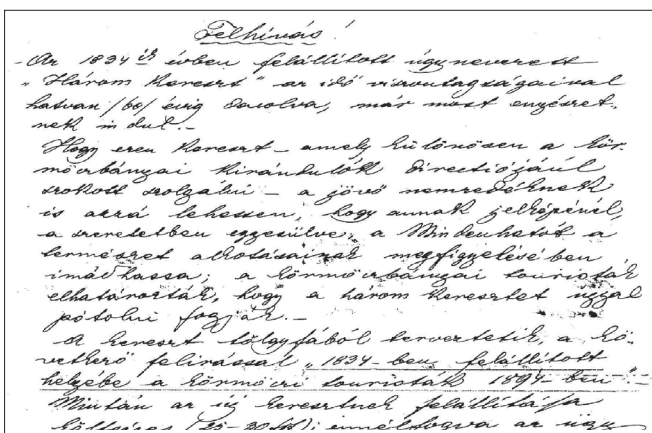
„V roku 1834 bol postavený trojramenný kríž, no bol zničený zubom času železným. Vydržal 60 rokov. Na jeho mieste sme postavili nový kríž pre kremnických výletníkov, ktorý má slúžiť na to, aby ho obdivovali turisti v tejto krásnej prírode. Má byť stálym symbolom dobrého spolunažívania ľudí a upozornením Všemohúceho na Jeho dielo – prírodu, ktorú nech obdivujú turisti súčasnosti i budúcich generácií. Obnovený trojramenný kríž sme postavili z duba v roku 1894, aby mohol opäť slúžiť. Nakoľko postavenie kríža si vyžiadalo výdavky 20 – 30 forintov, požiadali sme o finančné príspevnie darcov. Po vyúčtovaní bude zvyšok peňazí použitý na oslavy prvého výročia znovupostavenia kríža. V Kremnici 8. júla 1894.“

Druhú stranu dokumentu písaného v maďarčine tvorí celkové vyúčtovanie nákladov na stavbu kríža,

ktoré činili 16 forintov a 60 grošov, zoznam 25 prispievateľov – významných osobností Kremnice – s ich menom, funkciou, podpisom a sumou. Medzi nimi sú napr.: primátor József Chabada, radca Gyula Ballmann, stoličný sudca Béla Havas, hlavný mestský notár József Szmethanovics a podnotár Károly Suhajda, úradníci, lekári, právnici, inžinieri, kňaz, profesor gymnázia či remeselníci. Spolu sa vyzbieralo 25,50 forintov a rozdiel 8,90

Sedlo Tri kríže v Kremnických vrchoch ako ho poznajú turisti

Časť listiny opisujúcej stavbu kríža

Z odovzdania listiny. Vľavo Mgr. Mariana Novotná, vpravo hore PhDr. Marcel Pecník

forintov bol použitý na oslavy prvého výročia znovupostavenia kríža 14. júla 1895.

Tri kríže sa nachádzajú na hlavnom hrebeni Kremnických vrchov a sú križovatkou piatich turistických trás. V minulosti cez toto miesto viedla furmanská cesta z Pohronia do Kremnice a prechádzal ním aj poštový dostavník na trase Kremnica – Banská Bystrica.

Listina bola nájdená v roku 2003 pod dubovým pňom (v jeho strede bol na ploškom kameni umiestnený pôvodný kríž z roku 1894) počas kopania základov pre nový kríž. Dokument bude umiestnený v priestoroch Múzea mincí a medailí, kde bude odborné zabezpečenie a uchovanie, a zároveň budú mať obyvatelia mesta Kremnica možnosť sa s ním dôstojne a plnohodnotne oboznámiť.

Pokračovanie zo str. 4

zrejme, že je synom banskobystrického zlatníckeho majstra. Zo zápisu sa dozvedáme, že nemal záujem vyhotoviť majstrovskú skúšku: [...] „vyrobiť zvyčajné majstrovské dielo nechce“. Cech mu uložil zaplatiť poplatok 90 forintov, tie splatil a sľúbil, že: „Jeho povinnosťou je dostať sa na skúšku.“

Dňa 27. 1. 1681 ho prijal do služby na päť rokov – spolu s Johannom (Jánom) Ebértom, synom zámočníckeho majstra Caspar (Gašpar) Ebérta – banskobystrický mešťan. Zápisný poplatok (6 forintov 48 denárov) splatil.

Dňa 21. 4. 1686 ho Johhan Carl (Ján Karol) Ebert oslobodil a zložil poplatok 6 forintov a 48 denárov. V ten istý deň cech oslobodil Sámuela (Samuela) Henselyho, ktorý sa najprv učil u vdovy po Johannovi Rambszlerovi, potom výučné roky vyplnil u majstra Johhana Institorisza (majstrom od 16. 3. 1686). Splatil poplatok za oslobodenie 6 forintov.

Pozlátený kalich

V zbierkach Stredoslovenského múzea sa nachádza Pozlátený kalich, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou patrí práve spomínanému zlatníckemu majstrovi **Johanovi Ramslerovi II.** Na okraji päty kalicha sa nachádza vyrazený do kruhu osadený banskobystrický overovací znak s majstrovskou značkou **IR.** Tento znak doposiaľ nebol presne identifikovaný, pretože v tom istom čase v Banskej Bystrici okrem Johana Ramslera II. (čas pôsobenia 1680 – 1691) pracovali aj iní majstri s iniciálkami **IR.** Boli to Jacob Ramsler III. (čas pôsobenia 1648 – 1670) a ďalší Jacob Ramsler IV. (čas pôsobenia 1693). Časovo však ide o Johana Ramslera II., preto je možné v osobe zhotoviteľa kalicha hľadať práve jeho.

Pozlátený kalich s vysokou nôžkou je umiestnený na veľkom kruhovom podstavci. Kruhovú nohu je ozdobená s cizelovanými akantovými kvetinami. Nodus (guľovitá časť na driadku bohoslužobných nádob) je hladký, hruškovitého tvaru. Prelamovaný kôš kupy je lemovaný lupienkovým vlysom, ktorý opakuje ornament nohy. Výška kalicha je 22 cm a priemer podstavca 14 cm. Na vnútornej obrube podstavca kalicha sa nachádza nápis:

„DISEN KELCH VEREHT HER SAMUEL OSWALT DER EWANGELISCHEN WINDISCHEN GEMEIN DER KÖNIGLICHEN STAT NEUSOL. AN 1683 DEN 16 APRIL“/„Tento kalich má v úcte Samuel Oswalt z evanjelického spoločenstva z kráľovského mesta Banská Bystrica. Roku Pána 16. apríl 1683.“

Filip Glocko

LITERATÚRA

- DIVALD, K.: A Besztercebányai Múzeum gyarapodása (1913-14). In: Múzeumi és könyvtári értesítő
- DIVALD, K.: Régi ötvösművek Besztercebánya, Körmöczbánya és Selmeczbánya ág. hitv. Ev. templomaiban, Budapest 1911
- JURKOVIČ, E.: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica, OZ Pribicer, Tlačiarne BB 2005. ISBN 80-969366-2-X
- MIHALIK, S.: Besztercebányai ötvösök a XV-XIX. században. In: Múzeumi és könyvtári értesítő
- TORANOVÁ, E.: Výrobky domácich zlatníkov a pamiatky zlatníckych cechov v zbierkach slovenských múzeí, Obzor Martin, 1968
- TORANOVÁ, E.: Zlatníctvo na Slovensku, Neografia Martin, Tatran Bratislava 1983

FAŠIANGE IDÚ ALEBO DAČO O PRVÝCH BYSTRICKÝCH BÁLOCH

Koncom kalendárneho roka sa čoraz častejšie objavujú pozvánky na rôzne zábavy a plesy. V adventom čase pred Vianocami má byť pokoj, ale po sviatkoch v dobe Fašiangov je tá správna doba na zabávanie. Vtedy sa hovorí najmä o plesoch, pretože tak sa na Slovensku i v Banskej Bystrici v súčasnosti nazýva slávnostná spoločenská udalosť spojená s tancom, pri ktorej majú účastníci oblečení vhodný spoločenský odev. Názov ples má pôvod v staroslovanskom slove „plesc“ – tanečník.

Ako to bolo v Bystrici kedysi? V starej Banskej Bystrici sa od zavedenia verejných tanečných zábav panskej vrstvy používalo pomenovanie „bál“ pochádzajúce z latinského „ballare“ – tanec.

Veru, smutný by bol mestský život bez verejných zábav, ľudových veselíc, tancov, muzík. Mestské zábavy sa oddávna konali v čase Fašiangov od Troch kráľov do Popolcovej stredy a pravidlá boli prísne.

Bystrická vrchnosť oddávna bdela nad tým, aby sa každý zabával a obliekal podľa svojho postavenia a možnosti. Gymnaziálny profesor Emil Jurkovič v svojich Dejínach kráľovského mesta Banská Bystrica (1922) píše:

„Všetci obyvatelia museli dodržiavať Kleiderordnung (odevný či obliekací poriadok) ustanovený mestskou radou, ktorý mešťanom určoval mieru nielen v obliekaní, ale aj v stolovaní počas sviatkov (richtár v roku 1550 potrestal istého mešťana pokutou 10 zlatých zo to, že v rozpore s jasným príkazom mestskej rady na svojej svadobnej hostine ponúkol hosťom über fünf Tisch, t.j. o päť mís jedla viac)!. Tiež sa píše, že: „Pre meštianske zábavy je odjakživa príznačná umiernenosť a serióznosť. Medzi radovánky patrili predovšetkým cechové hostiny, veľký obed mestskej rady pri príležitosti novoročného vyúčtovania a koncoročnej revízie a v lete strelecké preteky, počas nedeľ a sviatkov, ktoré boli pre mešťanov tou najkrajšou a najmužnejšou zábavou.“

Kedyže tie bystrické echovné bály vznikli?

„V mestských spisoch nachádzame známky o verejných tanečných zábavách už v 17. storočí. Tieto však boli vtedy len ľudovými veseliciami, ktoré mestská rada opakovane zakazovala s odôvodnením, že kazia dobré mravy. (V roku 1660 ich mestská rada trestala pokutou 12 zlatých. V roku 1768 ich opäť zakázala a povolila len pri svadbách). Obvyklé boli aj maskarné sprievody na fašiangy, na ktorých však bolo povolené zúčastniť sa len v decentnom oblečení; v opačnom prípade vyzývavým maskám hrozili prísne tresty. O bále panskej vrstvy pochádza prvá zmienka až z roku 1799, keď jeho usporiadateľ Anton Hiray zaplatil do mestskej pokladnice 9 zlatých za udelenie povolenia. (V roku 1805 Hiray za udelenie povolenia už platil do mestskej pokladnice 24 zlatých; z toho vidno, že zábavy začali byť častejšie.) Miestom konania bálů bol vtedy starý Benického dom, ktorý si kúpil Hiray; veľké siene na poschodí ešte dlho slúžili na tento účel aj v neskorších časoch. V roku 1829 sa prvýkrát uskutočnil prvý strelecký bál; organizátori mienili výťažok z neho použiť na krytie nákladov spojených s vybudovaním novej strelnice.“ (Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica, Emil Jurkovič, str. 464.)

Benického dom s dnešnou adresou Námestie SNP č. 16 sa od roku 1805 stáva majetkom Antona Júliusa Hiraya. Pán Anton Hiray bol barokový cirkevný hudobný skladateľ. Zložil známy „Banskobystrický pochod“ na počesť príchodu palatína v roku 1798. Komponoval však aj svetské a tanečné skladby. Pôsobil ako trubačský majster (Thurner), organista a regenschori farského kostola. Neskôr bol mestský kapelník a regenschori v Banskej Štiavnici.

Vo vlastníctve Antona Hiraya mení dom svoje využitie a začína slúžiť ako „mestský redouteul“, alebo reduta, čiže na spoločenské podujatia. V Benického dome boli na to vhodné sály. „Druhou príčinou bolo to, že jeho majiteľ ako mestský vežový majster (Thurner) poľa starého obyčaja vydržoval dobre organizovaný a zohratý orchester, ktorý v čase fašiangov na ním samotným organizovaných Nobelových bálůch s prospechom využíval.“

Mestský vežový majster (Thurner, Stadtpfeifer, Kunstpfeifer) podľa starých zvykov viedol kvalitný orchester, ktorý hrával na Nový rok a neskôr na bálůch v čase Fašiangov. Jeho úrad sa tešil všeobecnému uznaniu. Mestská rada ho titulovala slovami „veľavážený, majstrovský, zvlášť milý a dobrý priateľ“. K jeho povinnostiam patrila „musica instrumentalis“ – „súzvučné“ hranie na hudobných nástrojoch, ktoré každý deň na úsvite, na poludnie a večer odznelo na vežovom balkóne. Medzi vystúpeniami musel majster bubnovaním a trúbením „jemne a pôvabne“ ohlasovať každú celú hodinu. Pri nebezpečenstve požiaru rozzvučal poplašný zvon, cez deň označil miesto požiaru zástavou, v noci zasa lampášom. Hudbou vítal aj urodzených hostí mesta. Za zvukov jeho kapely pochodovali počas cvičení a slávnostných prehliadok mestskí strelci. Umelecký vkus si vraj mestská verejnosť udržala dovtedy, kým existovala inštitúcia vežového majstra.

Od roku 1810 bol vlastníkom Benického domu Daniel Kellner. Tanečné zábavy a mestské bály ale aj divadelné predstavenia sa konali naďalej vo veľkej sále tohto domu. V rokoch 1848-49 sa stal načas nemocnicou. V revolučných rokoch 1848-1849 tu bola umiestnená nemocnica.

Bystrické bály pokračovali aj ďalej, prerušené boli len v čase vojen alebo iných pohrôm. Konali sa v rôznych budovách až kým neboli postavené na to vhodné sály spolkov Evanjelického, Katolíckeho, Robotníckeho a samozrejme Národného domu. Ale potom sa už nebáľovalo na Nobelových nobl bálůch, ale plesalo sa na plesoch a zabávalo na ľudových zábavách. Za prvej československej republiky mali plesy od staromládeneckých až po cechové, dobré zázemie. O tom možno dakedy na budúce, alebo po bystrický „na budúci týždeň dakerú stredú“.

Ešte niečo: Ale načo by sme si pripúšťali na fašiangy starosti politické? Fašiangy sú doba tancu, veselosti a rôznych afér, ktoré niekedy končia odstúpením, ale u mnohých mládencov a panien pristúpením k oltáru. A od toho nešťastia chrániť tohto fašangu všetkých pravoverných starých mládencov dobré nebo. Staršie panny sa ovšem o túto ochranu neprosia. (Josef Hobl, Hronské noviny, 16. 2. 1924)

Prijemné fašiangovanie na plesoch či bálůch vám želá Milan Lichý

Milan Lichý

Zdroje:

Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica na základe poverenia predstavitelov mesta v rokoch 1896 – 1922 napísal Emil Jurkovič (Pribícer, 2005, preložil Imrich Nagy)

Josef Hobl – Kaleidoskopické obrázky zo Stredného Slovenska (1926).

Emil Jurkovič – Zbierka besedníc z minulosti Banskej Bystrice (1901),

Dejiny jedného ringového domu (preložil Imrich Nagy)

www.wikipedia.org

Emil Jurkovič, autor Dejín kráľovského mesta Banská Bystrica

Dobová reklama okolo r. 1930

PARK RESTAURANT

Banská Bystrica, Mestský park č. 8.

Stredisko dobrej spoločnosti.

Najlepšia rodinná zábavná miestnosť.

Prvotriedna kuchyňa. — Otvorené do rána. — Pízaňský prazdroj. — Tu a cudzozemské vína. — Bankety, svadobné a spoločné večierky sa usporiadajú.

RODINNÝ PARK TABARIN

s veľkomests. programom a prvotriednou hudbou.

1-16 zmena programu.

O priazeň obecnstva prosí: K. SULOVSÝ.

BANSKOBYSSTRICKÉ KINÁ V KOMPLETNEJ RETROSPEKTÍVE - ČASŤ 1.

V roku 2018 uzrela svetlo sveta kniha Ján Beňuška, Vladimír Bahýl: Banskobystrické kiná v čase - čas v premenách vydanou OZ Zaživa na amfiteátri, Banská Bystrica 2018. Autori publikácie boli v septembri 2019 ocenení Klubom autorov literatúry faktu a mestom Letohrad v kategórii medzinárodných cien Cenou Egona Ervína Kische. Postupne vám prinesieme úryvky, venované kinám, ktoré pôsobili v priebehu rokov v Banskej Bystrici, v prímestských častiach a blízkom okolí.

1. BIOSKOP NA KLZISKU NA HORNÝCH LÚKACH (1904 – 1910)

Dejisko Ádlerovej a zrejme aj Hermannovej a Winklerovej projekcie pod stanom. Podľa niektorých odborníkov práve Hermannovi patrí primát stáleho kina na území mesta. V roku 1909 premietal na ploche pri železničnej stanici štyri mesiace, je však otázne, či to možno považovať za stabilné kino.

2. KINEMATOGRAF MESTSKÉHO DIVADLA (1904 – 1905)

Kým divadelná scéna na terajšom Námestí SNP neľahla popolom, tak koncom roku 1904 sa tu predstavil Antal Jansen, potom Ignác Mück.

3. KINO KATOLÍCKEHO TOVARIŠSKÉHO SPOLKU / KATOLÍCKEHO MLÁDEŽNÍCKEHO SPOLKU/ PKO/ DOM SLOVENSKEHO MISIJNEHO HNUTIA (1906 – 1991)

Budovu postavil Katolícky tovarišský spolok pre kultúrne potreby drobných podnikateľov a živnostníkov. Začali ju stavať po asanácii kostola Ducha svätého v roku 1895, ktorý uzatváral Hornú ulicu. Začiatkom 20. storočia tu Ádler predviedol dve z historicky prvých premietaní v meste. Po roku 1948 slúžil objekt pre potreby PKO až do roku 1991, pričom sa premietalo aj na balkóne.

4. KINO HUNGÁRIA (1910)

Kaviareň Hungária sa stala dejiskom jedného z priekopníckych filmových predstavení na území mesta v roku 1910 zásluhou Józsefa Czáraka. Po II. svetovej vojne sa tu na istý čas usadila pošta, pre kino sa už miesto nenašlo.

5. BIOGRAF DÁNIELA NÉGYESSYHO (1911 – 1918)

Najpravdepodobnejší kandidát na prvenstvo v prevádzkovaní stáleho kina v meste, favorizovaný inou skupinou expertov. Účinkoval tu totiž s prestávkami aj s Wünschom vplyvom objektívnych (I. svetová vojna) i subjektívnych (nevhodné programy) príčin dlhodobo v rokoch 1911 – 1918. Navyše časom premietanie v stane vymenil za kamennú budovu na ulici Fűresz utca.

6. KINO EVANJELICKÉHO DOMU/ IDEÁL/ DOM ARMÁDY/ BYSTRICA (1932 – 1963)

Ža účelom aktívnejšej maďarizácie na pôde zboru ECAV vznikla v roku 1892 v novoupravenej budove Evanjelického domu (Horná ul. 21) kultúrno-spoločenská organizácia Evanjelický spolok Banská Bystrica. Spoločenská sála bola daná do užívania v roku 1927, spolok ju využíval na inscenácie divadelných predstavení, ktoré pripravoval spolkový divadelný krúžok. Zariadenie sa tak stalo jedným z kvarteta javiskových objektov v medzivojnovom období v meste. O kino sa zaslúžil Ján Čajak po svojom odchode z BPU, o ktorom sa v prameňoch uvádza, že „v roku 1930 postavil nové kino“. Je tým myslené zariadenie sály tejto budovy pre účely kinoprojekcie. 1. 6. 1931 ho prameň uvádza v súvislosti s menom majiteľa a licencionára a v decembri 1931 už Čajak adresoval žiadosť o kúpu premietačiek firme Elektoradio Olomouc.

V tejto budove, neskôr mestskom dome osvetly, kde sála bola po rekonštrukcii vhodná aj pre účely jedného z prvých kamenných kín na území mesta, odohrali premiérové premietanie 22. 10. 1932. Išlo o nemecko-francúzsku filmovú drámu Hory v plameňoch s tematikou I. svetovej vojny, ktorú média označili ako „úchvatnú“. Išlo pomerne o novinku na plátnach našich kín, v Ideále ju sledovalo preplnené hľadisko. Pred predstavením pozdravil auditórium v mene hostiteľa dr. Juraj Strelec, ktorý „prosila na podnik Božie požehnanie“, ako sa objavilo v novinách. Krátko po uvedení biografu do prevádzky koncom roku 1932 ponúkal Čajak záujemcom reklamu pred premietaním filmu v podobe krátkeho šotu (o. i. mesačne pri platbe vopred za 40 korún), umiestnením na plagátoch, ktoré v počte 200 ks distribuoval po celom okolí až po Brezno, a tiež na reklamných štvorhranných stĺpoch pred kaviarňou Wagner a budovou evanjelického spolku, kde kino sídlilo.

Ďalšia informácia o kine pochádza z februára 1933, kedy ho evidovali medzi ozvučenými kinami na Slovensku. Popoludní 16. decembra toho roku sa v ňom odohralo lyžiarske filmové predstavenie programom: Skokanské preteky v Banskej Bystrici, Tatry v zime, Lyžiarske umenie. Predtým predstavenie pre mládež so vstupným po 1 korune. Licencionárom a riaditeľom kina bol naďalej Ján Čajak, kapacita dosahovala 480 miest, premietalo denne. Premietačom tu bol Derek, kino však už v roku 1934 zastavilo prevádzku.

V roku 1935 už uverejnil evanjelický spolok v časopise Kinema inzerát na predaj projektora Ernemann II., kde ho prezentoval ako zachovalý s motorovým pohonom, diazariadením, lampou a lampovou „búdou“, pričom pri platbe v hotovosti požadoval 7 500 korún. Premietalo sa aj po II. sv. vojne. 22. 4. 1948 sa tu uskutočnila prednáška pedagóga Štátného dievčenského gymnázia v Banskej Bystrici Jána Holécyho doplnená filmovou projekciou. V prvej polovici 50. rokov sídlil v budove Posádkový klub armády (Dom armády), ktorého súčasťou bolo aj vojenské kino so 16 mm projekciou. Jeden deň v týždni sa premietalo pre vojakov zadarmo, čo s chuťou využívalo aj viacero šarvancov z blízkeho okolia, ktorých si podmanili filmy ako Krásky noci s Ginou Lollobrigidou z roku 1952 či Mzda strachu s Yvesom Montandom z roku 1953.

V roku 1955 na vojenské kino v týchto priestoroch nadviazalo kino Bystrica, ktoré sa kapacitou hľadiska radilo skôr k menším, keďže sa doň zmestilo do dvoch stovák divákov. Začiatkom 60. rokov premietalo denne o 17,30, 19,30, v nedeľu a vo sviatok aj o 15,30 (v stredu len o 19,30 sobotu o 15,00 v nedeľu a vo sviatok aj o 15,30 (v 19,30), pre deti v 19,30), pre deti v sobotu o 15,00 a nedeľu o 10. a 14. hod. Išlo už o 35 mm kino a premietalo sa v ňom do roku 1963 na strojoch značky Meo III A. Vyplnilo vyprázdnený priestor po zbúraní kina Praha a naopak svoju činnosť ukončilo po uvedení kina Urpín. V nedeľu dopoludnia sa konali predstavenia predchodu Filmového klubu Banská Bystrica – Socialistickej akadémie, ktoré ako vedúci a lektor zastrešoval Jaroslav Skála. Divákom bol k dispozícii aj balkón, pokladňu tu mala na starosti Rozína Sálusová, uvádzачky Valéria Bekeová a Anderlová (manželka Bohuslava).

Z premietačov tu mali svoje pôsobisko Jozef Čulok, Karol Csordás, Štefan Homola, sporadicky Čajak, Mikula, hlavne však treba spomenúť Jána Čizmadiu. Vystupovali tu tiež populárne miestne hudobné zoskupenia Electric, Honey Girls, Saturn.

Vladimír Bahýl pri preberaní ceny

Ján Beňuška, Vladimír Bahýl

PRIEMYSELNÝ PARK V BANSKEJ BYSTRICI

O priemyselných parkoch moderného typu sa v súčasnosti vedú mnohé diskusie nie len u nás, ale aj v zahraničí. Je to možno dané aj tým, že parky nie sú jednotné a majú aj rôzne zamerania. A vznikajú aj s veľkým odstupom rokov, podľa hospodárskej, ale hlavne politickej situácie. Tak u susedov v Rakúsku vznikol prvý priemyselný park v roku 1959 na 280 hektároch s 200 firmami. V Česku pri Plzni v roku 1994, v Poľsku v roku 1995 a v Maďarsku pri meste Győr v roku 1992 ako súkromný priemyselný park rakúskeho vlastníka. Dobre fungujúce priemyselné parky boli v sedemdesiatich rokoch v bývalej Juhoslávii.

No bez konkurencie je popredný Európsky vedecko – priemyselný park SOPHIA ANTIPOLIS, situovaný na juhu Francúzska pri francúzskej riviére, medzi mestami Nice a Cannes. Na zalesnenom území s budúcou rozlohou až 3 800 ha bolo na začiatku 21. storočia 1 193 podnikov, 20 530 inžinierov a technikov a 5 000 študentov. V parku pracuje 68 národností! Platia tu zaujímavé pravidlá. Každá stavba musí byť obklopená stromami a výška stavby nesmie presahovať okolité kopce okolo parku. Od roku 1974 je park podporovaný aj vládou!

Z pohľadu histórie sa musíme pristaviť v predmestských zónach USA, kde prudký rozvoj miest vytlačal priemyselnú činnosť na perifériu, kde vznikali takzvané - MALLS, - čo znamenalo niečo ako „zhluk“ a boli situované v blízkosti diaľnic a železníc.

Zrod prvých priemyselných parkov súčasného charakteru však bolo v centre európskej priemyselnej revolúcie vo Veľkej Británii. Ako prvý bol vyhlásený TRAFFORD PARK v Manchestri, založený spoločnosťou SCHIPCANAL and DOCKS v roku 1897. Krátko na to ich nasledovalo Írsko, ktoré však prekvapilo svet tým, že malo nulové daňové zaťaženie!

V Rakúskej Monarchii však život akoby ustrnul a zostal zaseknutý v predminulom storočí. V prvom rade to bola byrokratická skostnatenosť s množstvom nefunkčných a rozvoj blokujúcich zákonov, ktoré brzdili prílev kapitálu. Osobitne to pociťovali banské mestá, hlavne Banská Bystrica, Banská Štiavnica a Kremnica, kde sa v zmysle stále platného privilégia nesmeli usadiť židovskí občania! Táto situácia sa zmenila až po roku 1860, keď mesto mohlo prijať prvých židovských usadlíkov. A židovský kapitál sa mohol uplatniť v širokej sfére národného hospodárstva, hlavne však v obchode. To už však prišlo neskoro, až po Rakúsko - Uhorskom vyrovnaní v roku 1867.

Uhorská vláda mala záujem na prudkom rozvoji priemyslu a vôbec celého národného hospodárstva. Zakladali sa Obchodné a priemyselné komory, rôzne spolky obchodníkov a vedcov, prudko sa rozvíjala stavba železničných tratí, lodnej dopravy, poštových sietí, telegrafov, cestnej infraštruktúry i elektrifikácie.

Pre Banskú Bystricu zostane pamätným dňom 20. júl 1907. Vtedy totiž zasadala Mestská rada. Zasadnutie Mestskej rady viedol ako jej predseda, Veľkomožný pán, podžupan Zvolenskej župy Dr. Matej Répási: Zápisnica: Č. 166.

Mestská rada predkladá pod číslom 5441 z roku 1907 žiadosť banskobystrického občana, staviteľa, Ľudovíta Peierbergera, zaevidovanú pod číslom 4756 z roku 1907 vo veci predaja časti mestského pozemku, potrebnú na účely **priemyselného parku**.

Vzhľadom k tomu, že v predmetnej záležitosti, sa jedná o predaj mestského kmeňového majetku, členská schôdza prejednávanie tejto záležitosti podľa zákonného článku XXII. z roku 1886 a pri dodržaní § 110 o 30 dňovom verejnom vyhlásení nemôže vytýčiť na prejednávanie v tento deň. O tom sa upovedomuje Mestská rada.

Prebehlo pol roka a žiadosť Ľudovíta Peierbergera v záležitosti predaja mestského pozemku na účely vybudovania **priemyselného parku**

sa nemohli dostať v Mestskej rade na prejednávanie, pre rôzne záležitosti, aj keď kúpnopredajná zmluva bola vypracovaná! Najčastejšie to bol nedostatok poslancov v zasadacej miestnosti.

Na prvom zasadnutí Mestskej rady v roku 1908 sa konečne záležitosť dostala na rokovací poriadok, pod číslom 9.

Vec kúpnopredajnej zmluvy so staviteľom Ľudovítom Peierbergerom predložená Mestskou radou pod číslom 493 z roku 1908.

Staviteľ Ľudovít Peierberger, banskobystrický obyvateľ, v žiadosti zaevidovanej v roku 1907 pod číslom 4556 žiada o predaj majetku slobodného kráľovského mesta Banská Bystrica, zaevidovaného v pozemkovej knihe mesta Banská Bystrica pod číslom 38, vedeného v riadku 39, pod miestnym nákrešovým číslom 681/a registrovaná nehnuteľnosť na kresbe označená písmenami a, b, c, d a 681/2/a podčíslím 818 siah značená čiastka, za každú siahu 3 korunami to jest 2454 koruny v kúpnej cene bolo predané.

Vzhľadom k tomu, že na odpredaj pýtaný pozemok momentálne nepriňaša mestu žiaden úžitok a mesto má morálnu povinnosť podporovať priemysel podľa svojich možností a berúc v úvahu, že ponúknutá cena zodpovedá hodnote pozemku, bola táto záležitosť daná na program dňa, s dodržaním podmienok § 110 z. č. XXII. z roku 1886, po rozhodnutí valného zhromaždenia pod číslom 166, 218 a 269 z roku 1907. Valné zhromaždenie jednohlasne rozhodlo, že majetok slobodného kráľovského mesta Banská Bystrica zaznamenaný v banskobystrickej pozemkovej knihe číslo 38, v riadku 39 a v miestopise zaznamenané nehnuteľnosti pod číslom 681/a uvedené písmenami a, b, c, d a s 681/2/a 818 siah podčíslím značená čiastka bola predaná Ľudovítovi Peierbergerovi obyvateľovi Banskej Bystrice za 2 454 Korún, to jest za Dvetisíc štyristopäťdesiatštyri Korún na večné časy a za večnú cenu a v tejto záležitosti je medzi mestom a staviteľom Ľudovítom Peierbergerom spísaná kúpnopredajná zmluva v celom rozsahu prečítaná a ktorú zastupiteľstvo v celom rozsahu jednohlasne prijme a to menovitým hlasovaním.

Menovite hlasovali: „Áno“:

Vojtech Wachtler, Jozef Schweng, Dr. Eduard Rippely, Vojtech Novák, Ján Steiner, Ján Discantiny, jun. Samuel Gally, Ladislav Herdina, Gejza Bánovszky, Dr. Emil Bárczy, Eugen Ebner, Jozef Stróbl, Eugen Dillnberger, Emil Jurkovich, Ignác Puschmann, Dr. Oszkár Petrogally, František Štefko, Samuel Mikler, Anton Barth, Dr. Viliam Herritz, Ján Paulíny, Karol Szász, Dr. Štefan Holesch, Ján Badinyi, Dr. Karol Tandlich, Jozef Dunajszky, Jozef Lindtner, Ján Reinhardt, Alexander Róhringer a Kornel Pišo.

„Nie“ – nehlasoval nikto.

O tomto bude vyzrozená Mestská rada.

Taký bol teda začiatok. Bolo však dobré, že vláda vydala výzvu na podporu podnikania a hlavne k rozvoju priemyslu. Neostalo to bez odozvy ani medzi obyvateľmi Banskej Bystrice. V roku 1911 sú tlaky a sťažnosti na kamenára Horna, na hlučnosť, na jeho vysťahovanie do priemyselného parku. V roku 1911 kupujú pozemky na priemyselné účely Karol Benyáts a Jakub Kohn. V roku 1912 kupuje ďalšie mestské pozemky Ľudovít Peierberger pri „Potôčoku“ a to 50 siah za 2 700 Korún, značené v pozemkovej knihe písmenami a, b, c. Pridáva sa obchodná spoločníčka Pavlína Kneppová.

Priemyselný park mal perspektívu a sľubne sa rozbiehal, o čom svedčí aj tá skutočnosť, že v roku 1915 žiada Ľudovít Peierberger pod číslom 5506 o možnosť zapojiť **priemyselný park** na centrálny mestský vodovodný systém. Valné zhromaždenie súhlasilo so zapojením na parcelách 18 a 19 na Hornom predmestí s ročným poplatkom 2 Koruny. Boli však vojnové roky, doba bola doť neistá a nik nevedel, aká bude budúcnosť!

Michal Kiššimon

ŠTATISTIKA OBYVATEĽSTVA BANSKEJ BYSTRICE

Do rúk sa nám dostal Almanach a adresár mesta Banskej Bystrice z roku 1932. Vyšiel tlačou a nákladom kníhtlačiarnie Slovan v Banskej Bystrici. Nuž, pozrime sa, ako vyzeralo naše mesto z pohľadu štatistiky.

V Banskej Bystrici bolo v roku 1920 10.587 obyvateľov.

Dľa posledného sčítania ľudu roku 1930 bolo 11.321 obyvateľov. Javí sa teda prírast 734 obyvateľov. Domov bolo 673, teraz má Banská Bystrica 842 domov. Bytových strán bolo 2214 teraz je 2482. Dľa národností bolo asi 9.600 Čechoslovákov, 470 Nemcov, 435 Maďarov, 600 Židov a 235 rôznych národností s cudzincami.

Dľa náboženstva bolo r. 1920 6.611 katolíkov, 2.444 evanjelikov, 76 kalvinistov, 1.146 izraelitov, 100 cirkvi čl., 131 bez vyznania, 41 grécko-katolíkov a 48 prináležajúcich k rôznym cirkvám

Dušan Jarina

vyhotovuje

vo vkusnej a modernej úprave

KNÍHY

Brožury

Časopisy

Obchodné

tlačivá

Plakáty

KNÍHTLAČIAREŇ »SLOVAN«

Banská Bystrica

Lazovná ulica číslo 13—26. :: Telefon číslo 241.

Vydavateľstvo. Nakladateľstvo.

PAMÄTNÉ MIESTA JOZEFA DEKRETA MATEJOVIE

Z príležitosti tohoročného 245. výročia narodenia nášho najvýznamnejšieho lesníka z prelomu 18. a 19. storočia vyšla nová faktografická publikácia „Život zasvätený lesu“ s podtitulom „Jozef Dekret Matejov (1774 – 1841) v historickom a súčasnom povedomí“. Vychádzajúc z tejto publikácie možno spomenúť viacero pamätných miest spätých so životom a záslužnou odbornou činnosťou tejto významnej osobnosti.

V niekdajšej čiernohronskej osade Dobroč, ktorá je teraz súčasťou Čierneho Balogu, sa Jozef Dekret narodil 12. júla 1774 ako tretie dieťa z druhého manželstva svojho otca Jána s Máriou Trangošovou – Mattošovou, ktorá pochádzala zo zemianskej rodiny vo Valaskej. Prímenom „Matejov“ zvykli nazývať rodovú líniu odvíjajúcu sa od Jozefovho starého otca Mateja Dekreta, na odlišenie od ostatných rovnomených rodín. Jozefov rodný dom sa do súčasnosti nezachoval, ale neďaleko miesta kde stál túto skutočnosť od roku 2019 pripomína pamätné miesto s informačnou tabuľou, ktoré nahradilo pôvodnú tabuľku inštalovanú v roku 1974 na novom rodinnom dome z roku 1958.

Dekretove školské roky strávené v piaristickej ľudovej a následne aj v humanitnej škole (nižšie gymnázium) v rokoch 1780 – 1787 pripomína od roku 1966 pamätná tabuľa na priečelí niekdajšieho piaristického kláštora na námestí v Brezne.

Ďalšie pamätné miesta sú v Banskej Bystrici, kde po skončení školy mladý Dekret vstúpil do služby komorských lesov. Absolvoval ju na rôznych miestach (Dobroč, Vyšná Boca, Tisovec, Brezno, Polhora, Banská Bystrica a opäť Brezno) a tiež v rôznom služobnom zaradení a hodnosti. Nadobúdval praktické skúsenosti a vzdelával sa samostatným štúdiom odbornej lesníckej literatúry. V roku 1814 dosiahol vrchol svojej kariéry vymenovaním za komorského lesmajstra bansko-bystrického dištriktu (obvodu). Na tomto poste plne rozvinul svoje novátorské metódy (umelé zalesňovanie všade tam, kde zanikli podmienky pre prirodzenú obnovu lesa, nahradenie sekery pílou v ťažbe a manipulácii dreva v horehronských lesoch, rozvoj pestovania lesných porastov, rozšírenie počtu šmykov na približovanie dreva, úsporná výroba dreveného uhlia atď.), ktoré zahrnul do pokynov (inštrukcií) pre lesnícky personál.

V Banskej Bystrici sa od roku 1954 nachádza Dekretova busta umiestnená na podstavci z leštenej škandinávskej žuly v Národnej ulici pri zadnom trakte budovy lesného riaditeľstva, ktorú postavili v rokoch 1913 – 1916 namiesto sídlovej budovy banskej komory (Kammerhofu), v ktorej Dekret úradoval ako prednosta lesného úradu (lesmajster) v rokoch 1814 – 1837. Parčík pred bustou od roku 2006 nesie jeho meno. Pamätný kameň v Hornej ulici z roku 2004 pripomína Dekretov dom, v ktorom býval od roku 1814 až do svojej smrti v roku 1841 (tento dom v roku 1947 ustúpil výstavbe pošty). Pietnym pamätným miestom je Dekretov hrob na rímskokatolíckom cintoríne (zomrel 18. januára 1841), ktorý sa dodnes zachoval a je národnou kultúrnou pamiatkou.

Jozefa Dekreta Matejovie pripomínajú aj ďalšie pamätníky, z ktorých najstarší (z roku 1913) je na brale v Dolnom Jelenci pri Starých Horách. Druhým najstarším je Dekretov pamätník z roku 1929, ktorý sa nachádza na Morave, v obvode Školského lesného podniku terajšej

Mendelovej poľnohospodárskej a lesníckej univerzity Brno. V roku 1974 pribudol Dekretov pamätník v parčíku pri administratívnej budove štátnych lesov v Čiernom Balogu a v roku 1987 pamätník na začiatku Kováčovskej doliny, v obvode Školských lesov TU Zvolen. V Hornojelenskej doline na lokalite Kohútová sa nachádza pôvodný „Dekretov porast“ (od roku 1999 chránený areál), ktorý je živým pamätníkom tejto významnej osobnosti.

Netradičným Dekretovým pamätníkom je zastávka slávy na didaktickom „Chodníku lesného času“ v Lesníckom skanzene vo Vydrovskej doline pri Čiernom Balogu, kde bol zaradený medzi 5 najvýznamnejších lesníckych veľikánov minulých čias. V rámci tohto skanzenu je tiež od roku 2014 upravený prameň minerálnej vody nesúci Dekretovo meno a na inom mieste jeho ďalší pamätník v podobe akejsi lesníckej kapsy.

Dekretov pamätník v Dolnom Jelenci je východiskom dvoch vetiev lesníckeho náučného chodníka, ktorý nesie jeho meno. Prvá vetva smerujúca na Staré Hory bola sprístupnená v roku 2008 a druhá vetva smerujúca na Španiu Dolinu bola sprístupnená v roku 2011. Od roku 1954 nesie Dekretovo meno Stredná odborná škola lesnícka (od roku 2016 aj drevárska) v Liptovskom Hrádku. Dekretovým menom sú nazvané ulice v rodnej Dobroči, v Liptovskom Hrádku a vo Zvolene. Na zvolenskom sídlisku Zlatý potok sa od roku 1989 nachádza Park Jozefa Dekreta Matejovie, ktorý bol v roku 2017 doplnený informačnou tabuľou.

Všetky uvedené pamätné miesta pripomínajú Dekretov nevšedný talent a nesmiernu húževnatosť zameranú na záchranu baníctvom a hutníctvom spustošených lesov. Jeho pokrokové metódy presiahli obvod pôsobnosti a ovplyvnili lesné hospodárstvo v celej krajine. Dekretov odkaz „Zachovať lesy potomstvu“ je stále aktuálny.

Július Burkovský

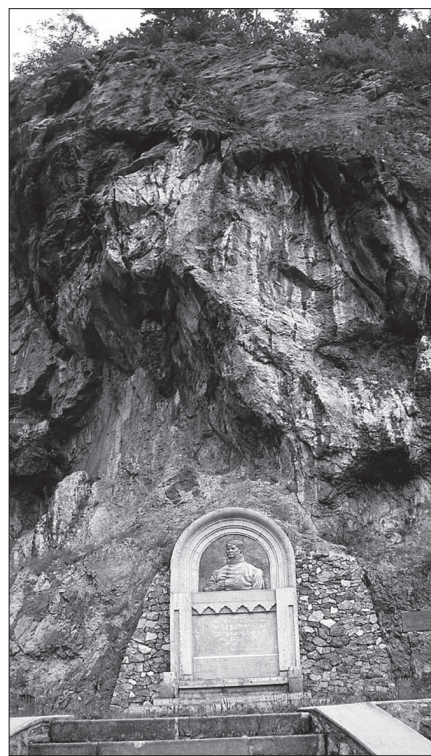
Pamätný kameň v Hornej ulici

Dekretova busta v Národnej ulici

Dekretov hrob na rímskokatolíckom cintoríne

Dolný Jelenec pri Starých Horách

ALEXANDER ČUNDERLÍK (1878 – 1947) GENERÁL I. TRIEDY

Generál I. triedy Alexander Čunderlík vďaka svojmu nespornému nadaniu a usilovnosti patrilo vo všetkých troch armádach, v ktorých slúžil, k hodnostne najvyššie postaveným Slovákom. V rakúsko-uhorskej armáde to zo Slovákov dotiahol najďalej – do hodnosti majora. V československej armáde, kde to Slováci tiež nemali jednoduché, dosiahol hodnosť plukovníka a v slovenskej armáde dosiahol absolútny vrchol – hodnosť generála I. triedy.

Alexander Čunderlík sa narodil 18. októbra 1878 v malej obci Motyčky neďaleko Banskej Bystrice v rímsko-katolíckej rodine Vincenta Čunderlíka (Csunderlik) a Anny rodenej Záchejovej. V roku 1885 začal navštevovať ľudovú školu v rodných Motyčkách a v ďalšom štúdiu od roku 1889 do roku 1894 študoval na reálnom gymnáziu v Kremnici. Výborne si tu osvojil maďarčinu a nemčinu, čím si otvoril cestu k uplatneniu v rámci celej Rakúsko-Uhorskej monarchie.

Pravdepodobne už dlhšiu dobu bol vnútorne rozhodnutý spojiť svoju budúcnosť s armádou a vojenským životom, preto si podal prihlášku na pešiu kadetskú školu v Budapešti, ktorá ho pripravila na

znovu vymenovaný do funkcie veliteľa divízneho oddielu II/51.

Uzavretím separátneho Brest-litovského mieru v marci 1918 bol 51. honvédske poľný delostrelecký pluk v apríli 1918 prevelený na taliansky front. Môžeme predpokladať, že Čunderlík sa v bojových podmienkach ako veliteľ osvedčil veľmi dobre, pretože na talianskom fronte vykonával pomerne vysokú funkciu zástupcu veliteľa poľného delostreleckého pluku.

Na jeseň roku 1918 sa u Čunderlíka opäť prejavili následky z prechladnutia a od septembra do novembra 1918 bol v nemocničnom ošetrovaní v posádkovej nemocnici v Budapešti, resp. v domácom ošetrovaní. Počas liečenia sa 8. októbra 1918 oženil s Emíliou Máriou Gemeinhardtovou z Temešváru. Udalosť konca 1. svetovej vojny vyvolala u Čunderlíka ich analýzu a aj na úvahy o tom, kam budú smerovať jeho ďalšie kroky. Sprvoti v ňom zvíťazila vojenská česť a rozhodol sa neporušiť prísahu, ktorú zložil Rakúsko-Uhorskej monarchii a rozhodol sa pre návrat k 51. honvédske poľnému delostreleckému pluku a 1. novembra bol povýšený do hodnosti majora. Čoskoro však spoznal, že štát, ktorému zložil vojenskú prísahu, už neexistuje, a preto sa v de-

cembri 1918 rozhodol spojiť svoju budúcnosť s ČSR a jej vznikajúcou armádou. Jeho rozhodnutie pravdepodobne najviac ovplyvnil pretrvávajúci vzťah k Slovensku, ktorý spôsobil, že napriek dlhoročnej vojenskej službe v rôznych častiach habsburskej monarchie si zachoval slovenské povedomie.

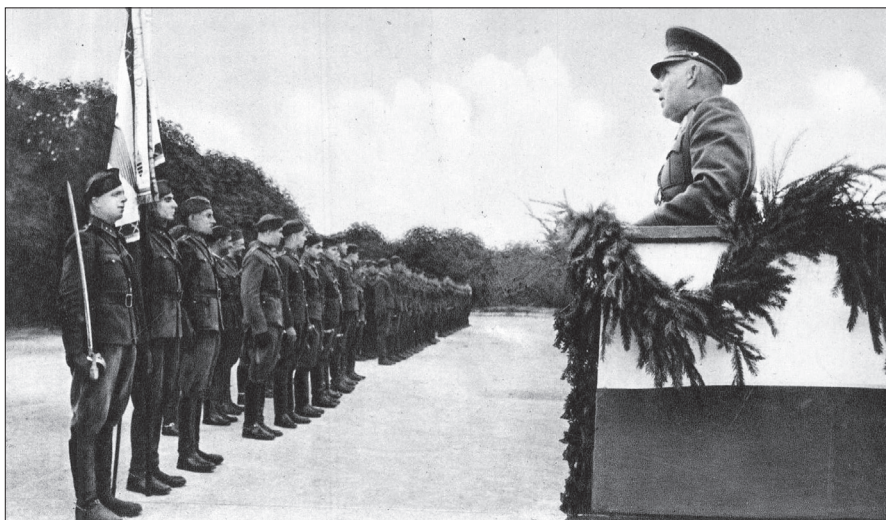
Pri rozhodovaní o svojom ďalšom postavení v januári 1919 si na Zemskom vojenskom veliteľstve (ďalej ZVV) na Slovensku so sídlom v Košiciach podal žiadosť o prijatie do československej armády, pričom sa jednoznačne prihlásil k slovenskej národnosti. Akceptovanie prihlášky bývalého dôstojníka rakúsko-uhorskej armády, vo vtedajšom slovníku tzv. rakušáka, však bolo zložitým procesom. V najvyššom čsl. velení armády pretrvávala nedôvera a vo všeobecnosti prevládalo presvedčenie, že títo dôstojníci prehrali vojnu, a preto si nemôžu robiť nároky na vedúce miesta v československej armáde. Pred prijatím bola dôkladne preverovaná ich spoľahlivosť a lojalita. Čunderlík previerky zvládol výborne a do československej armády bol prijatý 29. apríla 1919.

Vojenskú prísahu príslušníka československej armády vykonal 6. júna 1919 v Bratislave, kde na ďalšiu aktívnu vojenskú službu nastúpil 30. júna 1919 v hodnosti majora delostrelectva ako veliteľ 1. oddielu československého ľahkého delostreleckého pluku č. 9. Vzhľadom na jeho hodnostné postavenie išlo o veľmi nízku veliteľskú funkciu. Takáto prax nebola v prípade „rakušáka“ ničím výnimočná a bola dôkazom pretrvávajúcej nedôvery k tejto skupine dôstojníkov.

V Bratislave však Čunderlík dlho nezostal. V druhej polovici roku 1919 premiestnený do Žiliny, ktorá sa odvtedy stala pre neho druhým domovom. Tu si postupne získal rešpekt a hlavne dôveru nadriadených, ktorí v ňom čoskoro spoznali veľmi schopného dôstojníka. Od marca do mája 1922 bol Čunderlík vyslaný do Francúzska, kde absolvoval taktický kurz pre štábných dôstojníkov v meste Metz. Bol to neklamný dôkaz toho, že sa s ním v budúcnosti počítalo do vyšších veliteľských funkcií a s tým súvisiacim hodnostným rastom.

Po návrate z Francúzska sa Čunderlík opäť v apríli 1923 absolvoval záverečné skúšky stanovené Ministerstvom národnej obrany (MNO) pre bývalých dôstojníkov c. a k. armády, ktoré pozostávali z ústnej skúšky zo služobného jazyka a z písomnej skúšky z kultúrnych dejín a občianskej náuky. Obe absolvoval s výsledkom veľmi dobre. Následne bol povýšený do hodnosti podplukovníka a do funkcie veliteľa 9. delostreleckého pluku bol vymenovaný 6. októbra 1923 a zotrval v nej až do konca svojej služby v československej armáde.

Pravdepodobne z dôvodu pretrvávajúcich zdravotných problémov si 3. marca 1932 podal žiadosť o preloženie do výslužby, ktorá bola akceptovaná. Dňa 1. mája 1932 bol po dvadsiatich rokoch aktívnej služby v rakúsko-uhorskej armáde a trinástich rokoch služby v československej armáde vo veku necelých 54 rokov v hodnosti plukovníka preložený do výslužby.

Generál Čunderlík pri prejave k vojsku

kariéru profesionálneho dôstojníka v c. a k. armáde. Čunderlík ukončil štvorročné štúdium 18. augusta 1898 s prospechom veľmi dobrým a zároveň mu bola udelená hodnosť kadet (maď. hadapród).

Vojenský osud ho zahnal do jednej z najnepokojnejších oblastí Európy – na Balkán k pešiemu pluku č. 2 „Alexandra I. ruského cára“ vo funkcii veliteľa čaty do mestečka Pljevlja. Následne v septembri 1899 bol prevelený do sedmohradského mesta Sibíň (rum. Sibiu), kde sídlilo veliteľstvo XII. zboru rakúsko-uhorskej armády a čoskoro bol povýšený do hodnosti poručíka a od roku 1903 pôsobil ako dôstojník delostrelectva v Brašove. Slúžil v posádkach v Záhrebe, v Dubrovniku a v roku 1912 v Herceg Novi.

V rôznych vojenských funkciách si počínal dobre, pretože 1. mája 1913 bol povýšený do hodnosti kapitána. Od novembra 1913 bol premiestnený k 6. honvédske poľnému delostreleckému oddielu v Lugose (dnes Lugo v Rumunsku) a od 1. apríla 1914 k novovzniknutému 2. honvédske poľnému delostreleckému pluku v meste Vršac (dnes Srbsko), kde ho zastihlo vypuknutie 1. svetovej vojny. Do vojnových udalostí Čunderlík zasiahol neskôršie, až v marci 1916, keď bol prevelený na východný (ruský) front vo funkcii veliteľa poľnej kanónovej delostreleckej batérie. Onedlho, v mája 1916, bol jeho pluk prečíslovaný na 51. honvédske poľný delostrelecký pluk a Čunderlík bol vymenovaný do funkcie veliteľa plukového oddielu II/51. Na východnom fronte sa však dlho neohrial. Po vyhlásení vojny Rumunsku bol jeho pluk v auguste 1916 prevelený na bojisko do Sedmohradska. Tu sa zúčastnil ťažkých bojov a v zasnežených horách na jeseň a v zime 1916 prežíval mužstvo a aj dôstojníci nesmierne útrapy. Z rumunského bojiska si tak Čunderlík priniesol trvale poškodené zdravie, preto bol vo februári 1917 premiestnený do nemocničného ošetrovania v Temešvári (Timisoara, Rumunsko), kde zostal až do júla 1917. Napriek zdravotnému hendikepu však svoje povinnosti vo funkcii veliteľa zvládol, pretože po návrate k jednotke bol

Po preložení do zálohy zostal Čunderlík spolu s manželkou bývať v Žiline a v auguste 1936 sa presťahovali do Banskej Bystrice. O rok neskôr ho však postihla veľká tragédia, keď mu 18. októbra 1937 zomrela milovaná manželka. Keďže ich manželstvo bolo bezdetné, zostal úplne sám.

Zo samoty ho onedlho vytrhli zahraničnopolitické udalosti, ktoré sa začali bytostne dotýkať aj ČSR. Určite s napätím sledoval mobilizáciu československej armády a aj výsledok mníchovských rokovaní. Napriek tomu, že Čunderlík bol už dlhodobo mimo činnú službu, stále to bol jeden z najvyššie hodnostne postavených Slovákov v československej armáde. V politických kruhoch nebol neznámy, a preto neprekvapuje, že mu v novembri 1938 ponúkli funkciu náčelníka vojenského štábu HG. Pre Čunderlíka to bola veľká výzva a určite aj príležitosť na vytrhnutie z jeho samoty, a preto túto funkciu prijal.

Medzitým bol 14. marca 1939 v slovenskom sneme vyhlásený Slovenský štát. Čunderlík na tieto udalosti ihneď zareagoval a rezignoval na funkciu náčelníka vojenského štábu HG. V marci 1939 bol na základe osobnej žiadosti prezentovaný na ďalšiu vojenskú službu v tvoriacej sa slovenskej armáde. Čunderlík bol do slovenskej armády prijatý na vznikajúce slovenské MNO v Bratislave. Od 1. mája 1939 bol ustanovený do funkcie veliteľa Vyššieho veliteľstva 2 (ďalej VV) v Banskej Bystrici. Plukovník Čunderlík, ako najstarší a najdlhšie slúžiaci dôstojník slovenskej armády, bol 17. 5. 1939 povýšený do hodnosti generál II. triedy.

Vzhľadom na to, že Čunderlík bol vekovo najstarším generálom slovenskej armády a dlhodobo trpel zdravotnými problémami, rátalo sa s ním predovšetkým do reprezentatívnych funkcií aj keď služba v poli nebola v jeho prípade úplne vylúčená.

Už v septembri 1939 sa generál Čunderlík zúčastnil ťaženiu proti Poľsku a bol menovaný do funkcie veliteľa 2. divízie (krycie meno „Škultéty“) v Bardejove. Napriek prvotným plánom divízia do bojov nezasiahla a len časť jej jednotiek v rámci prieskumu prenikla na poľské územie. Gen. Čunderlík sa vrátil z poľa 6. októbra 1939. Pre takmer 62 ročného generála bolo toto ťaženie poslednou vojenskou službou v poli.

Po návrate z poľského ťaženia sa gen. Čunderlík opäť ujal funkcie veliteľa Vyššieho veliteľstva 2 v Banskej Bystrici. V polovici októbra sa VV 2 transformovalo na veliteľstvo 2. divízie. Postupne bol menovaný do viacerých vysokých funkcií. Dekrétom predsedu vlády Slovenskej republiky (ďalej SR) Dr. Jozefa Tisa bol dňom 11. novembra ustanovený za inšpektora slovenskej brannej moci, generálneho sekretára obrany štátu a zástupcu hlavného vojenského veliteľa. Menovaním do tejto funkcie sa gen. Čunderlík stal prakticky po gen. F. Čatlošovi druhou najvýznamnejšou osobou v slovenskej armáde. O niekoľko dní neskôr, 17. novembra bol vymenovaný za prednostu odvolacieho kárneho (disciplinárneho) výboru MNO.

Do výkonu jeho početných funkcií však v roku 1940 opäť zasiahli pretrvávajúce zdravotné problémy. Po prekonaní choroby a po novej reorganizácii slovenskej armády v októbri 1940 bol v novembri 1940 vymenovaný do funkcie veliteľa pozemného vojska v Banskej Bystrici.

V júni 1941 sa začala nemecká invázia do Sovietskeho zväzu, ktorá prerástla do najväčšej a najkrvavejšej vojny v moderných dejinách. Invázia sa po boku nemeckej armády zúčastnila aj armáda slovenská. Vzhľadom na vek a zdravotné problémy sa s gen. Čunderlíkom pri ťažení nepočítalo. Zostal pôsobiť vo funkcii veliteľa pozemného vojska v Banskej Bystrici a plnil si svoju reprezentatívnu úlohu. Často tu vítal zahraničné vojenské delegácie, prípadne sa zúčastňoval akcií organizovaných armádou alebo samosprávou. V období neprítomnosti ministra F. Čatloša, ktorý v roku 1941 často navštevoval východný front, preberal gen. Čunderlík niektoré jeho právomoci. Viackrát bol súčasťou rôznych oficiálnych slovenských delegácií. Napríklad, v dňoch 19. až 22. októbra 1941 sa zúčastnil rokovaní v Hitlerovom hlavnom stane Wolfsschanze vo Východnom Prusku, kde sa rokovalo o.i. aj o prezbrojení slovenskej armády nemeckými zbraňami.

Na Nový rok 1942 dosiahol Alexander Čunderlík vrchol svojej kariéry v slovenskej armáde. V tento deň bol na základe nariadenia MNO a rozhodnutím prezidenta republiky povýšený do hodnosti generál I.

triedy a vzhľadom na hodnosť dosiahol v slovenskej armáde maximum. V Banskej Bystrici zotrval až do konca júla 1942 a následne bol 1. augusta vymenovaný do funkcie inšpektora generálneho štábu slovenskej brannej moci a v dôsledku toho bol premiestnený na MNO v Bratislave.

V decembri 1942 gen. Čunderlík podal žiadosť o preradenie do výslužby zo zdravotných dôvodov. MNO jeho žiadosti oficiálne vyhovel, ale koncom augusta 1943 bol z dôvodu nedostatku dôstojníkov ministrom národnej obrany gen. F. Čatlošom opäť povolaný do činnnej služby. Po niekoľkých mesiacoch bol pravdepodobne zo zdravotných dôvodov opäť postavený mimo službu, pretože 17. februára 1944 bol znovu povolaný do činnnej služby k MNO.

V tejto pozícii ho na MNO zastihlo aj vypuknutie Povstania. Jeho činnosť v mesiaci september je zahalená rúskom tajomstva. Prvým dokumentom z obdobia povstania, ktorý sa týka osoby gen. Čunderlíka, je dekrét ministra národnej obrany Štefana Haššika z 5. októbra 1944, ktorým bol generál definitívne preradený do pomeru mimo činnú službu.

Každopádne ani zahraničný a ani domáci odboj nemal záujem o jeho osobu. Podľa Gustáva Husáka, komunisti s gen. Čunderlíkom vôbec nerátali v prípravách ozbrojeného povstania a dokonca mali k nemu údajne „úplne negatívny postoj.“ Podobne ani londýnske MNO nedisponovalo pozitívnymi správami o osobe gen. Čunderlíka a jeho meno sa dokonca objavilo aj na zoznamoch osôb, ktoré mali byť po prevrate na Slovensku ihneď zatknuté.

V máji tohto roku si občania mesta Banská Bystrica uctili pamiatku na gen. Čunderlíka a v katolíckom cintoríne odhalili na hrobovom mieste pre neho a jeho manželku pamättné tabule. Foto z odhalenia pamättných tabúl

Trpký koniec v samote a zabudnutí

Skončením 2. svetovej vojny zanikla SR a spolu s ňou aj slovenská armáda. Obnovila sa ČSR a aj československá armáda. Do jej služieb sa hlásilo aj množstvo bývalých dôstojníkov slovenskej armády. Pravdepodobne už v roku 1945 sa o to pokúsil aj Čunderlík, pretože 4. júna 1945 Prijímacia komisia Slovenskej národnej rady pre prijímanie vojenských gázistov do československej armády rozhodla, že nebude prijatý do československej armády, pretože „jeho

prijatie do československej brannej moci by bolo na ujmu dôležitým vojenským alebo iným štátnym a národným záujmom.“ Ďalší pokus vykonal aj v roku 1946, lenže aj ten dopadol rovnako a čo bolo pre Čunderlíka najhoršie nepriznali mu služobné a zaopatrovacie platy.

Zostal osamotený, zabudnutý a bez finančných príjmov. V skutočnosti, svojou obetavou prácou pri budovaní slovenskej armády dokázal, že mu ide v prvom rade o záujmy Slovenska.

Takéto útoky ešte viac škodili jeho značne podlomenému zdraviu. Napriek dvom neúspešným pokusom o prijatie do československej armády sa gen. Čunderlík nevzdával a podal proti rozhodnutiu z mája 1946 odvolanie. Prijímacia komisia MNO pre dôstojníkov a rotmajstrov z povolania slovenskej národnosti rozhodla, že Čunderlík bude prevzatý ako gázista vo výslužbe a priznajú sa mu zaopatrovacie platy. Pre najstaršieho generála slovenskej armády rozhodnutie prišlo neskoro, pretože dňa 21. októbra 1947, v Banskej Bystrici vo veku 69 rokov zomrel. Veliteľstvo VO 4 však rozhodlo, aby zosnulému gen. Čunderlíkovi boli dané počty v plnom rozsahu.

Kariéra Alexandra Čunderlíka bola lemovaná úspechmi, vysokými funkciami a množstvom vyznamenaní. Napriek tomu, že dlhé roky pôsobil mimo územia Slovenska, zachoval si silné slovenské povedomie, ktoré ho po rozpade Rakúsko-Uhorska priviedlo najskôr do československej a potom aj do slovenskej armády. Podobne, ako väčšina slovenských generálov, bol po vojne neprávom označovaný za germanofila. Generál Čunderlík má výrazné zásluhy na budovaní slovenskej armády.

Ivan Trenčan

Použitá literatúra:

- KINČOK, B.: Najstarší generál slovenskej armády. Alexander Čunderlík (1878 – 1947). In: LACKO, M., JAŠEK, P., KINČOK, B: *Slovenskí generáli 1939 – 1945*. Praha 2013, s. 126 – 161.
- BOB, J.: *Generáli*. Martin 2009.
- CHORVÁT, P.: Generál Alexander Čunderlík (1878 – 1947). In: MIČKO, P. a kol.: *Historické špecifikácie stredného Slovenska v rokoch 1938 – 1948*. Banská Bystrica 2008.

HOMMAGE À VILIAM PAULINY

(Hommage – z francúzštiny, a znamená to hold, pocta, prejav úcty)

V tomto roku sme si pripomenuli a dôstojne oslávili 75. výročie Slovenského národného povstania, najvýznamnejšej udalosti našich novodobých dejín. Spomíname na udalosti, na ľudí a osudy našich predkov... Pri tejto dejinnej udalosti musíme vzdať hold jednému z aktérov SNP, ktorý zabezpečoval povstanie po stránke finančno-ekonomickej, a tým je Viliam Pauliny. Významný bankár, národohospodár, politik a protifašistický bojovník.

O Viliamovi Paulinym sa popísalo už mnoho článkov, a jeho životné osudy zaujali mnoho autorov. Mňa, ako bývalého bankového pracovníka, najviac zaujíma jeho činnosť v oblasti finančno-bankovej, pretože celú svoju profesionálnu kariéru bol spätý s bankovníctvom, s posilňovaním váhy slovenských bánk, či už pred prvou svetovou vojnou, alebo v medzivojnovom období, ako aj počas príprav a aktivity SNP.

Pre oživenie pamäti spomeniem niekoľko biografických údajov. Viliam Pauliny sa narodil 20. decembra 1877 v Slovenskom Pravne v uvedomelej roľnícko-remeselníckej rodine. Už v mladosti chápal realizmus uvedomeleho Turca a to, že cesta k politickej slobode musí byť budovaná vzdelanosťou a hospodárskou nezávislosťou. Študoval na Gymnázium v Kremnici, kde však nemohol zotrvať pre svoje národné povedomie. Vyštudoval Obchodnú akadémiu v Prahe v rokoch 1896 – 1898. V Prahe sa začlenil do slovenského akademického spolku DETVAN. Patril medzi slovenských hlasistov, ideovo inšpirovaných Masarykom. Osobne sa stretával s Vavrom Šrobárom a Milanom Rastislavom Štefánikom, ako aj ďalšími osobnosťami.

V roku 1898 začala jeho banková kariéra. Prvým jeho pracoviskom bola Tatra banka v Martine, kde bol úradníkom. No už v roku 1902 pôsobil v novozriadenej Zvolenskej ľudovej banke. V tomto peňažnom ústave, ktorý bol v období monarchie slušne prosperujúci, sústreďil hospodársky a národný život stredného Slovenska, pričom sa snažil prebudiť roľnícky ľud k národnému povedomiu proti útlaku maďarskej vlády. Viliam Pauliny práve v tomto období sa stáva vodcovskou osobnosťou a to logicky vyústilo v roku 1918 do jeho účasti medzi martin-skými deklarantami a stáva sa členom prvého revolučného Národného zhromaždenia v Prahe. Bol zástancom spoločného štátu Čechov a Slovákov a od vzniku Československej republiky zastával mnohé významné funkcie v štátnych aj vo verejných hospodárskych inštitúciách.

Veľmi interesantná je spomienka pána Milana Kulíška v časopise Hospodárske rozhľady v roku 1937 na aktivity Viliama Paulinyho. Citujem:

„Vo februári 1919 pod jeho vedením a za účasti jeho spolupracovníkov od Zvolenskej ľudovej banky vo Zvolene sa organizoval hlavný komisariát pre okolkovanie bankoviek a za úplný zdar tejto akcie on získal si plného uznania obecnstva a nového štátu.“ (Poznámka autora: v 20. storočí sa realizovali ešte dva kolkovacie procesy a to v roku 1945 a v roku 1993. Po vzniku tzv. Slovenského štátu prebiehal proces frankovania – pečiatkovania).

Posilňovanie slovenských peňažných ústavov po prvej svetovej vojne sa realizovali ich fúziou – zlučováním. Práve v tomto procese bol aktívny od roku 1918 Viliam Pauliny. Tak vzniká v roku 1920 v Banskej Bystrici Národná banka, účastinárska spoločnosť, kde ako hlavný riaditeľ pôsobil Viliam Pauliny. Banka vznikla fúziou Zvolenskej ľudovej banky vo Zvolene s najstaršou sporiteľňou na Slovensku, s Banskobystrickou sporiteľňou, u. s. Banská Bystrica. Do novovzniknutej banky vstúpili (v minulosti zaužívaný výraz „vliali sa“): Pomocnica, úverná banka, u. s. Zvolen, Meštianska banka, u. s. Zvolen, Krupinská ľudová banka, u. s. Krupina, Tekovsko-svätokrížska sporiteľňa, u. s. v Svätom kríži nad Hronom, Pukanská ľudová banka, u. s. Pukanec, Banskobystrická sporivá banka, u. s. B. Bystrica a Necpálsky úverný spolok, u. s. Necpaly.

Od roku 1923 pôsobil Viliam Pauliny aj ako predseda správnej rady Národnej banky, u. s. Banská Bystrica. Práve v tomto období bol zakladateľom a predsedom správnej rady účastinárskej spoločnosti Stredoslovenské elektrárne. Od roku 1923 bol dlhých 15 rokov predsedom Ob-

chodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici a tu bol veľmi úspešný.

Záslužnou činnosťou Viliama Paulinyho bola aj banková osveta. Už 15. januára 1909 začal vo Zvolene vydávať odborný mesačník „Slovenský peňažník“. Viliam Pauliny bol členom predsedníctva Národohospodárskej župy stredoslovenskej.

Významná bola jeho činnosť v evanjelickej cirkvi, kde pôsobil ako zborový dozorca v Očovej a v Dobrej Nive a seniorálny dozorca vo Zvolene, neskôr ako zborový dozorca v Banskej Bystrici. Aktívne pôsobil v oblasti cestovného ruchu, podporoval výstavbu ubytovacích kapacít v oblasti Nízkyh Tatier, Veľkej Fatry a Slovenského Rudohoria. Angažoval sa pri rozvoji železničnej dopravy Slovenska.

V oblasti telesnej kultúry a turistiky bol propagátorom spolku Sokol; v klube Čs. turistov pracoval ako prvý podpredseda KČT a predseda komisie KČT.

V roku 1938, keď išlo o záchranu československej myšlienky a politickej jednoty, bol zvolený za mešťanostu – starostu Banskej Bystrice. Po rozbití ČSR bol odvolaný zo všetkých verejných funkcií a ako generálny riaditeľ Národnej banky u. s. v Banskej Bystrici bol daný v roku 1940 do výslužby.

Patril k iniciátorom protifašistického odboja na Pohroní. Bol vedúcim politickej ilegálnej skupiny v B. Bystrici a v úzkej spolupráci s Dr. Vavrom Šrobárom a ostatnými politickými a vojenkými predstaviteľmi pripravovali povstanie. Od 1. 9. 1944 bol členom povstaleckej SNR a od 5. 9. 1944 poverenikom pre financie v B. Bystrici. Po potlačení SNP bol 14. 11. 1944 zatknutý v B. Bystrici nemeckou bezpečnostnou políciou a 24. 11. 1944 prevezený do Bratislavy. Následne, spolu s generálmi Viestom a Golianom, boli 26. 11. 1944 odtransportovaní do Berlína. V Nemecku pravdepodobne aj zomrel.

V roku 1946 mu bol in memoriam udelený Rad SNP I. triedy. 30. augusta 1947 sa konal symbolický pohreb Viliama Paulinyho v evanjelickom kostole v Banskej Bystrici. Na druhý deň 31. augusta 1947 odhalili pamätnú tabuľu na dome č. 23 na námestí SNP (v tom čase už sídlo Stredoslovenskej banky u. s. B. Bystrica): „V tomto dome žil a pôsobil Viliam Pauliny člen Slovenskej národnej rady a povereník SNR pre financie za Slovenského národného povstania v roku 1944. Venované pri oslave tretieho výročia Povstania“.

To, že mesto Banská Bystrica nezabúda na svoje veľké osobnosti, je aj ocenenie „Cena mesta za r. 2015 pre Viliama Paulinyho“ za celoživotné úsilie pri presadzovaní základných princípov demokratického a morálne vyspelého slovenského národa.

Pre odbornú bankovú komunitu ako aj pre historikov je osobnosť Viliama Paulinyho dostatočne známa. Z vyššie uvedeného stručného zhodnotenia je jasné, že to bola veľmi významná osobnosť nášho mesta, regiónu ale aj celého Slovenska. Pripomínaním jeho aktivít sa snažíme lepšie pochopiť viaceré dejinné udalosti v minulom storočí a tak dostať aj odpoveď na mnohé otázky. Musíme sa vžiť do udalostí takmer pred storočím a priznať tejto storočnici hodnotiť a oceňovať prínos jednotlivých aktérov. Len tak budeme môcť doceniť mimoriadny prínos Viliama Paulinyho a vzdať mu poctu a hold za vykonané dielo.

Jozef Kreutz

Použitá literatúra:

Kalendár Národnej banky u. s. B. Bystrica z roku 1929
Hospodárske rozhľady č. 4/1937
Archív NBS Bratislava
Archív autora

Poznámka na záver od autora:

1. V našom meste, Banskej Bystrici, venujeme pozornosť mnohým historickým osobnostiam, ktoré zviditeľnili naše mesto a podľa nich pomenúvame ulice a námestia. Budeme mať ulicu či námestie pomenované po Viliamovi Paulinym?
2. Touto cestou vyjadrujem úprimné poďakovanie pánovi Dr. Vladimírovi Paulinymu (vnukovi Viliama Paulinyho) za ústretovosť a poskytnutie fotodokumentácie z rodinného archívu.

POČTA OBDIVOVATEĽOVI JOZEFA GREGORA TAJOVSKÉHO

Niet väčšej záruky udržiavania spisovateľovho odkazu v povedomí národa ako zanietený obdivovateľ, ktorý sa doslova stotožní s vybraným autorom na základe regionálnej blízkosti či s jeho dielom. Spisovateľ a dramatik Jozef Gregor Tajovský vo svojom „druhom“ živote takého našiel priamo vo svojom rodisku. Reč bude o o Jozefovi Šebovi, ktorého v druhej polovici 20. storočia poznal hľadám každý školák v rámci exkurzie do pamätného domu v Tajove.

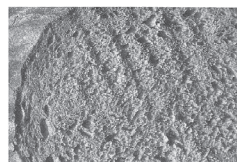
Rodák z Valaskej študoval na učiteľskom ústave v Banskej Bystrici, keď sa roku 1940 so školou zúčastnil Tajovského pohrebu. Udalosť v ňom zostala zakotvená aj preto, lebo autorovo dielo ho neobyčajne oslovilo. Písal totiž o ľuďoch, ktorí boli síce chudobní, ale duchom a morálkou bohatí. Aj začiatky oboch boli do veľkej miery podobné, pochádzali z núdzných pomerov, ale napriek tomu sa im dostalo vzdelania a stali sa učiteľmi s láskou k národu.

Tajovský učiteľ Jozef Šebo pôsobil v obci a neďalekých Kordíkoch od roku 1941. Bol z rodu klasických slovenských učiteľov, ktorým „nepadla“ s posledným zvenením. Vtedy nastúpil do ďalších svojich aktivít – písal obecnú, školskú a divadelnú kroniku, založil a viedol ochotnícke divadlo ako režisér a herec, organoval v kostole, premietal kino, robil starejšieho, muzicíroval s kapelou, viedol osvetovú besedu. Popri tom si založil rodinu, z ktorej vzišlo šesť detí. Dosť na niekoľko životov!

Tajovskí slávni rodáci - Jozef Murgaš a Jozef Gregor Tajovský však motivovali pána učiteľa k aktivitám, v rámci ktorých by sa im dostalo väčšej pozornosti. V obci získaval informácie o ich živote, rôzne s nimi súvisiace predmety, stretával sa s odborníkmi, čo o ich činnosti vedeli veľa, ale aj s rodinnými príslušníkmi. Postupne sa rodila myšlienka na ich prezentáciu formou expozície.

Po počiatočných pokusoch bol roku 1968 otvorený Pamätný dom J. G. Tajovského a J. Murgaša v autentickom dome Tajovského starých rodičov Greškovcov, u ktorých ako dieťa vyrastal. Jožko Šebo, ako ho všetci volali, vkladal do svojho lektorského výkladu všetko svoje učiteľské i herecké majstrovstvo. Aj preto do Tajova prichádzalo množstvo návštevníkov. Roku 1973 prešiel pamätný dom pod správu Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici ako aj pod metodickú starostlivosť ústredného Literárneho múzea Matice slovenskej v Martine. Výsledkom bola nová profesionálna expozícia, sprístupnená 29. mája 1982. V pôvodných priestoroch zostal Jozef Gregor Tajovský a Hana Gregorová, Jozef Murgaš dostal miesto v bývalej škole. Hoci sa o expozíciu starali profesionáli, nezastupiteľne v nej kraloval Jozef Šebo, keď napr. v roku 1989 mal pamätný dom 25 tisíc návštevníkov! To si vyžadovalo z jeho strany - moderne povedané - riadnu logistiku... Zaslúžene bol ocenený titulom najlepšieho lektora v pamätných literárnych izbách na Slovensku, roku 1989 získal aj ocenenie zaslúžilý pracovník kultúry. Vážili si ho aj v pedagogických kruhoch, roku 1992 získal Medailu Jána Ámosa Komenského a mimoriadne uznanie na pražskom hrade z rúk Václava Havla.

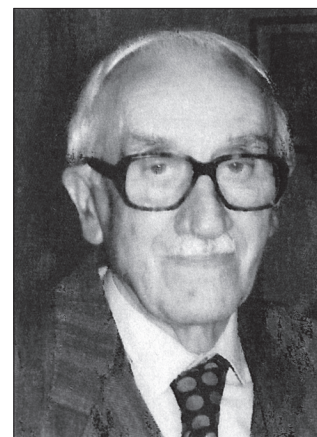
Pri príležitosti storočnice narodenia tohto jedinečného a vzácného človeka (*14. 11. 1919 - + 15. 5. 2006) sa 16. novembra 2019 v Tajove konala spomienková slávnosť,

SMIDKY
MŮJHO
CHLEBÍKA

JOZEF ŠEBO

Knižka spomienok Jozefa Šeba

Jozef Šebo (* 14. november 1919, Valaská - † 15. máj 2006, Banská Bystrica)

na ktorej vzdali hold jeho dielu. Zaslúžene, keď on sám sa svojou činnosťou priradil k osobnostiam Tajova, ktorým odhalili spoločnú pamätnú tabuľu na kostole Sv. Jána Krstiteľa.

Jozef Šebo spôsobom života dokonale naplnil Tajovského výrok: Život musí mať cveng ako kov!

Jana Borguľová

h

Z knihy Smidky môjho chlebička:

Šťastným impulzom pre napísanie tejto knižky mi bola poznámka dcéry Jozefa Gregora Tajovského Dagmar Gregorovej-Prášilovej, ktorá sa ma opýtala pri jednej návšteve v Tajove:

„A či ty, Jožko, píšeš?“

„Píšem o Murgašovi, o Tajovskom, dlhé roky kroniku obce...“

„Ale o sebe?“

„A čo mám písať o sebe?“

„No, to, čo zažiješ.“

Podnietený jej nápadom som začal premýšľať nielen o tom, čo žijem, ale aj o tom, čo som už zažil. A v Mysi mi začali vystupovať spomienky dávno zabudnuté, začalo ožívať detstvo, mladosť, deje prežité v rôznych etapách života a v rozmanitých podobách.

Keď som mal voľnú chvíľu, sadol som k písaciemu stroju a nesúvisle som skladal sklíčka mozaukynájdenej vo svojej pamäti, ktoré ponúkam zvedavému čitateľovi na nasledujúcich stránkach.

Nezachytil som všetko, čo som prežil. Sú to len útržky z môjho osemdesiatpäťročného, vďaka Bohu, požehnaného života, na ktorom mala zaslúžený podiel aj moja milovaná manželka.

Opodstatnenosť týchto pamätí vidím najmä v tom, aby potomkovia cez moje zážitky spoznávali svoje korene.

Jozef Šebo v expozícii medzi detskými návštevníkmi

Otvorenie novej expozície v Pamätnom dome J. Gregora Tajovského 29.5. 1982. Zľava vpred: Jozef Šebo, Jana Borguľová - riaditeľka LHM, Mária Oravcová - podpredsedníčka ONV Banská Bystrica

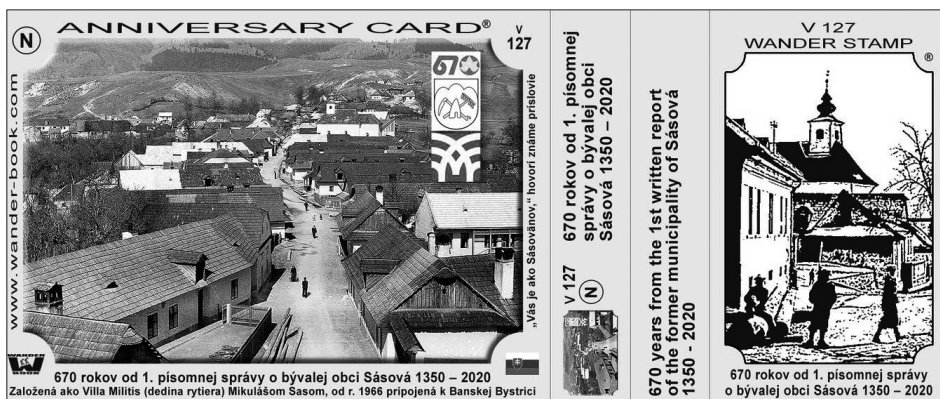
670 ROKOV OD PRVEJ PÍ SOMNEJ ZMIENKY O SÁ SOVEJ

Sásová bola na konci stredoveku najväčšia poddanská dedina mesta Banská Bystrica (1520 – 1848). Od roku 1966 sa stala mestskou časťou Banskej Bystrice a následne najväčším banskobystrickým sídliskom.

V budúcom roku si pripomenú občania tejto časti výročie 670 rokov od prvej písomnej správy bývalej obce. Pri tejto príležitosti Dokumentačné centrum Sásová v spolupráci s mestom Banská Bystrica a Farnosťou Banská Bystrica – Stará Sásová pripravili vydanie poštovej známky s personalizovaným kupónom. Bonusom bude aj vydanie výročnej turistickej samolepky WANDER CARD k tomuto jubileu. Autorom grafických návrhov je Ján Kollár, správca DCS. Inaugurácia oboch produktov sa uskutoční 17. januára 2020 o 17.00 h v rímsko-katolíckom gotickom kostole v starej Sásovej.

Vítaní sú všetci nadšenci tejto ojedinej akcie, ktorí si budú môcť zakúpiť i vydanú príležitostnú pohľadnicu a získať i jej opečiatkovanie. Známkou i turistickú nálepku si budú môcť záujemci zakúpiť na všetkých podujatiach konaných k jubileu tejto bývalej obce v priebehu celého roka 2020.

Ján Kollár

HROB TERÉZIE VANSOVEJ JE OPÄŤ DÔSTOJNÝM PIETNÝM MIESTOM

10. októbra uplynulo 77 rokov, čo v Banskej Bystrici umrela vo veku 85 rokov spisovateľka a národná buditeľka Terézia Zuzana Vansová, rodená Medvecká. Bola dcérou i manželkou evanjelického kňaza. V našom meste žila 31 rokov a tu je aj pochovaná v trojhrobe s manželom Jánom Vansom a chovanicou-adoptívnou dcérou Oľgou.

Hrob, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou bol niekoľko rokov v havarijnom stave, kvôli poklesu pôdy. Pretože hrozilo

zrútenie zvislých nápisových náhrobných dosiek mesto Banská Bystrica v súčinnosti s Pamiatkovým úradom dalo urobiť statický posudok a následne nápisové dosky demontovalo. Iniciatívy zozbierať prostriedky na svoj účet pod heslom „milodar Vansová“ sa ujal Zvolenský seniorát.

Ved' Vansová sa narodila vo Zvolenskej Slatine a vo Zvolenskom senioráte prežila 49 rokov zo svojho plodného života. Cirkevné zbory, spolky, obce, mestá i jednotlivci prispeli rôznymi čiastkami, takže do 10. októbra k výročiu úmrtia mohol byť hrob napriek nepriazni počasia obnovený.

Na pietnej spomienke sa zúčastnili zástupcovia mesta s primátorom Jánom Noskom, senior Zvolenského seniorátu Ján Čáby, banskobystrický kazateľ Daniel Košťál, Slatinský kazateľ Branislav Kováč, Ján Belica kazateľ z Rimavskej Pily, zástupcovia mesta Tisovec, obce Zvolenská Slatina i Rimavská Píla, kde žili Vansovci 29 rokov, zástupcovia spoločenských organizácií, spolkov a množstvo občanov. Dôstojný priebeh spomienkového stretnutia obohatila recitáciou Juraj Sarvaš. Veľkú zásluhu na úspešnom zavŕšení obnovy hrobu má mesto Banská Bystrica, ktoré dofinancovalo chýbajúcu čiastku získanú zo zbierky. Na záver sa mohlo len konštatovať, že dobrí ľudia ešte nevymreli, dobrá vec sa podarila!

Eva Furdiková

ROZLÚČKA S IVANOM ČILLÍKOM

Dňa 23. novembra 2019 nás vo veku 77 rokov navždy opustil náš priateľ a partner v mnohých projektoch RSDr. Mgr. Ivan Čillík zo Starých Hôr.

Patril k tým ľuďom, ktorí neúnavne a denno denne propagovali históriu baníctva a regiónu. V roku 2010 zriadil na Starých Horách súkromné banské múzeum. V ňom sústredil a sprístupnil mnohé vzácne doklady z minulosti, ktoré sa mu podarilo získať. Múzeum sa veľmi rýchlo stalo jednou z najvýznamnejších turistických atrakcií v regióne.

Neúnavný propagátor dejín a banských tradícií spolupracoval na príprave a realizácii mnohých publikácií a propagačných materiálov o regióne, náučných chodníkoch a rôznych spomienkových alebo náučných podujatiach. Zo svojimi príspevkami sa objavil aj na stránkach Bystrického Permonu.

Češť jeho pamiatke!

Richard R. Senček

K STOROČNÍCI ALFRÉDA ZEMANOVSKÉHO.

Venoval sa komornej a inštrumentálnej hudbe, bohatá je jeho tvorba pre deti a mládež, no najviac tvorivosti prejavil vo vokálnej, umelej i ľudovej zborovej tvorbe. Skladateľ a organizátor hudobného života v oblasti zborového hnutia Alfréd Zemanovský by v roku 2019 oslávil 100. narodeniny.

Posledné roky jeho života boli späté s Banskou Bystricou, kde tvoril a prejavoval aktívny záujem o hudobné dianie. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici – Literárne a hudobné múzeum si ho pripomenulo výstavkou o živote a diele. Jej základnú líniu tvoril pohľad na zázemie, ktoré skladateľa formovalo, jeho život, inšpiračné zdroje a v nadväznosti na to i ukážky umeleckej tvorby s cieľom pripomenúť najmä mladšej generácii osobnosť Alfréda Zemanovského a jeho skladateľský a organizátorský zástoj nielen pri v rozvoji folklórne motivovanej zborovej tvorbe na Slovensku v 2. polovici 20. storočia. Ako skladateľ i organizátor hudobného života si uvedomoval, že treba vyvinúť maximálne úsilie, aby sa oboznámil so stavom v oblasti interpretácie speváckych zborov, a že treba vyzdvihnúť a rozšíriť základňu – slovenskú hudobnú kultúru. Okrem toho mal možnosť porovnávať interpretačné skladateľské majstrovstvo na domácich i zahraničných súťažiach, často ako člen súťažnej poroty. Láska k slovenskej ľudovej piesni viedla Zemanovského postupne k vytvoreniu významných zborových skladieb a kompozícií: Trávnice a lúčne spevy z Čičmian a Terchovej; Štyri zošity mužských zborov a iné. Svadobné spevy z Horných Bzínec pre miešaný dvojzbor získali roku 1977 na medzinárodnej rozhlasovej súťaži európskeho hudobného folklóru Prix Bratislava 3. cenu.

Alfréd Zemanovský sa narodil 2. septembra 1919 v Linzi. Ľudovú školu (základnú školu) a šesť tried gymnázia absolvoval v Nitre, kam sa jeho rodina vrátila z Horného Rakúska po roku 1920. Tu, kde prežil svoje detstvo a mladosť, získal aj základné hudobné vzdelanie, hral na husliach (I. husle v klavírnom kvintete „Pstruhy“ od Franza Schuberta) a zo zdravotných dôvodov pokračoval v štúdiu na Gymnázium (1937-1939) v Prievidzi, kde 12. mája 1939 zmaturoval. Už na gymnázium pôsobil ako člen a neskôr zbormajster študentského miešaného spevokolu. Pre nedostatok financií nemohol pokračovať v štúdiu na vysokej škole v Bratislave a preto 31. mája 1939 nastúpil ako zamestnanec Štátnej finančnej správy Malacky. Vojenskú prezenčnú službu slúžil od 1. januára 1940 najskôr v Bratislave, no požiari druhej svetovej vojny sa šíril veľmi rýchlo, a preto bol v septembri roku 1941 odveľený z Nitry ako desiatnik aspirant na Ukrajinu ku tzv. zaistovacej divízii do Vinice a neskôr do Žitomíru. V apríli 1942 sa Alfréd Zemanovský vrátil civilného života, ale nie na dlho. Koncom júla 1944 bol opätovne povolaný do vojenskej mimoriadnej služby do Zvolena. Odtiaľ odišiel do Prešova, Gíraltoviec a Vyšného Svidníka. Vypuknutím SNP sa situácia zostrila a 19. septembra 1944 bol zajatý v Poľsku, odkiaľ ho transportovali 21. septembra 1944 cez Prešov do Košíc a následne do zajateckého tábora v Keisersteinbruchu dňa 7. októbra 1944. Nútené práce v Dolnom Rakúsku v Burgenlande a Eisenstadte mu spôsobili vážne zdravotné problémy, no z viedenského lazaretu sa mu podarilo dostať do Bratislavy 19. januára 1945. Oslobodenie prežíval v Novom Meste nad Váhom.

Štúdiu hudby sa venoval v rokoch 1945-1952 popri zamestnaní na Konzervatóriu v Bratislave (dirigovanie – Kornel Schimpl, kompozícia – Alexander Moyzes). Neustála finančná tieseň (manželka 11 rokov nepracovala, starala sa o rodinu dcéru Jar milu a syna Alexandra) bola vyčerpávajúca, a tak podlomene zdravie z utrpenia vojny a zajateckého tábora

varovalo z podnetu lekárov pred nebezpečenstvom choroby TBC. Po kádrových peripetiách pôsobil Alfréd Zemanovský ako dirigent Súboru ĽUT bratislavského rozhlasu (1954 – 1969). Rodinná tragédia, ktorá vyús-

Pri práci, december 1974

tila do rozvodu, ako aj úmrtie matky Márie v roku 1961 pochopiteľne paralyzovali kompozičnú činnosť a tvorivosť Alfréda Zemanovského, no životnú krízu sa mu podarilo prekonať s druhou manželkou Miriam, s ktorou sa zosobášili 20. júla 1963 a o tri roky neskôr sa im narodila dcéra Zora. V tomto období (1962-1972) zastával post vedúceho redaktora hudobných vydavateľstiev Supraphon a OPUS. Neskôr v rokoch 1972 – 1981 prijal funkciu tajomníka Tvorivej komisie Zväzu slovenských skladateľov.

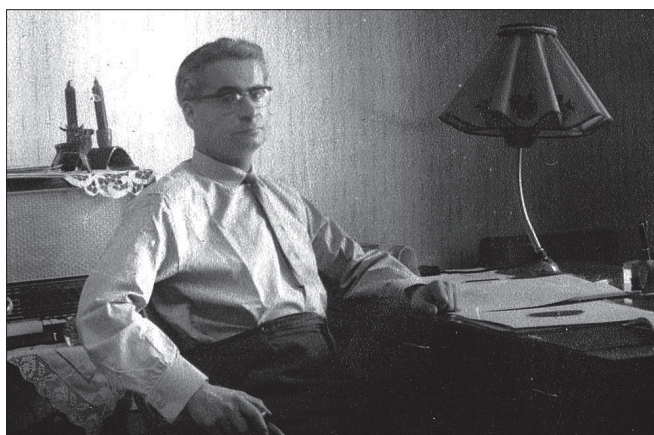
V rokoch 1954-1969 sa venoval komornej a inštrumentálnej hudbe (Dychové sexteto, Sláčikové kvarteto), po roku 1969 najmä vokálnej a zborovej tvorbe a capella s textami slovenských básnikov (Andreja Plávku, Jána Smreka, Jána Kostru, Štefana Žáryho, Mikuláša Kováča).

V Banskej Bystrici žil a pracoval v rokoch 1986-1994. Po roku 1989 pôsobil vo funkcii predsedu odbočky Slovenskej hudobnej únie, ktorá tu nadviazala na bohatú činnosť odbočky Zväzu slovenských skladateľov. Inšpirovaný slovenskou ľudovou piesňou skomponoval mnohé zborové skladby (Trávnice a lúčne spevy z Čičmian

a Terchovej, Štyri zošity mužských zborov. Svadobné spevy z horných Bzínec...). Bohatá je aj jeho tvorba pre deti a mládež (Tri odpovede, Žabky, slimák a vietor, Veselé zvieratká, Zázračný vozík, Sen partizána, Ozvena). Invenčné a veľmi zaujímavé zborové skladby vznikli v poslednom období života skladateľa (Cupido, Otčina drahá, Počúvanie splavov). Alfréd Zemanovský písal pre všetky typy speváckych zborov a bol účastníkom rôznych skladateľských súťaží a festivalov doma i v zahraničí. Často publikoval články o dramatickej a interpretačnej úrovni speváckych zborov a podujatí. V Banskej Bystrici spolupracoval Literárnym a hudobným múzeom ale aj inými hudobnými inštitúciami nielen na území mesta ale i v rámci celého Slovenska. V roku 1977 získal ocenenie Zaslúžilý umelec kultúry a v roku 1979 Cenu Antonína Zápotockého.

Alfréd Zemanovský zomrel 4. marca 1994 v Podunajských Biskupiciach a je pochovaný v Bratislave.

Imrich Šimig

Alfréd Zemanovský v pracovni r. 1954

Olomouc - festival detských speváckych zborov

POHRONSKÁ HRADNÁ CESTA

9. Kláštor Hronský Beňadik – 192 m n. m.

Kláštor Hronský Beňadik sa nachádza v obci Hronský Beňadik okres Žarnovica, na pravom brehu rieky Hron, pod výbežkami Pohronského Inovca a Štiavnických vrchov, asi 10 km juhozápadne od Novej Bane. Samotná obec sa vyvinula pri benediktínskom opátstve založenom v 11. storočí. Bola poddanskou obcou, najskôr opátstva, potom ostrihomskej kapituly. Národnou kultúrnou pamiatkou je opevnený kláštor a kostol niekdajšieho benediktínskeho opátstva. Základy pôvodne prvého objektu, románskej baziliky sv. Benedikta pochádzajúceho z r. 1075 sú pod súčasným gotickým trojlodovým kostolom z r. 1346 – 1410, kedy pri jeho stavbe použili materiál pôvodnej baziliky. V 16. storočí kostol s kláštorom na spôsob renesančného hradu. Ako pevnosť slúžil až do konca trvania tureckého nebezpečenstva. Kláštor v súčasnosti spravuje rád palotínov a je najstarším funkčným kláštorom na Slovensku. Pod Hronským Beňadikom sa začína krajinársky najkrajší úsek Hrona s jeho prielomom do Podunajskej nížiny zvaný Slovenská brána.

Významnou zaujímavosťou je aj príbeh o skonštruovaní prvého slovenského auta – tzv. DRNDIČKA – ktoré v r. 1913 zostrojil zámočník Michal Majer z obce Psiare. Môžete si ho obzrieť v obecnom pohostinstve.

10. HRAD ŽAKÝL – 812 m n. m.

V obci Podhorie vzniknutej r. 1960 zlúčením dvoch historických obcí Žakýl a Teplá sa nachádza dnes už zaniknutý Žakýlsky hrad, nazývaný aj ako Pustý hrad alebo Brezový hrad kde sa nachádzajú zvyšky pustého Žakýlskeho hradu. Písomné dokumenty, ktoré by dokladovali počiatky a existenciu Žakýlskeho hradu v 13. storočí a neskorších časoch sa dodnes nezachovali. Prvá a súčasne i posledná nepriama zmienka o existencii hradu pochádza až z obdobia 16. storočia r. 1560, kedy dal cisár Ferdinand I. vypočuť svedkov, ktorí pri hraničných sporoch zhodne označili za medzník chotárnu studničku pod starým hradom. Vraj tadeto v minulosti viedla Matejová cesta, ktorou do Kremnice vozili strieborné fúry a pevnosť hradu mala častoť poskytnúť bezpečný útulok. O Žakýlskom hrade nevieme nič určité. O jeho počiatkoch nemáme ani len potuchy, i koniec existencie vôbec nepoznáme. Veď v 16. storočí už bol nazývaný „starým hradom“. Rozlohou pripomína viac hradisko ako zovretý útvar stredovekej pevnosti, ale správy Andreja Kmeťa o odkrytých múroch aj nepochybné stopy dlátach v tvrdej hornine poukazujú na existenciu vyspelej fortifikácie. Máme nádej, že jedného pekného dňa archeológia zabudnutú minulosť pustého hradu – Žakýl, zakliatého vo valoch a nerovnostiach na temeni vrchu Brezový hrad.

Odporúčame:

Návštevu obce Podhorie, zvyšky hradu Žakýl po modrej turistickej značke, cestou navštíviť i Žakýlske pleso, folklórne slávnosti, kostol sv. Alžbety v časti Teplá – neskorogoticko-barokový, prestavaný r. 1717 – 1718, zvonica pri kostole z r. 1873. Obcou prechádza modrá turistická značka.

11. Pustý hrad – Zvolen 565 m n. m. – 572 m n. m.

Zvolenský Pustý hrad je jeden z najstarších a najdôležitejších hradov na Slovensku. Jeho rozloha ho radí medzi najväčšie hradné areály v strednej Európe. Vznik a počiatky hradu je možno spájať s vytvorením Zvolenského komitátu a mohol vzniknúť už na začiatku 12. storočia. Archeologický výskum na Hornom Pustom hrade jednoznačne dokázal existenciu staršieho pravekého valu, na ktorom bola postavená stredoveká hradba. Samotná zrúcanina Pustého hradu pozostáva so zvyškov dvoch stredovekých komitátnych hradov.

Horný väčší hrad existoval už v 10. storočí. Mal objekty – budovy na najvyššom temeni kopca. Uprostred stála kamenná hranolová veža s priekopou a predhradím. V tejto časti sa nachádzajú pozostatky veže s podjazdom a polkruhovo zakončenou bránou z obdobia prvej tretiny 13. storočia. Menší hrad je situovaný nižšie a je zo začiatku 14. storočia.

Pri kopaní zákopov počas druhej svetovej vojny r. 1944 sa tu našiel poklad bronzových predmetov. Systematický archeologický výskum tu započal pod vedením Václava Hanuliaka r. 1992, pokračoval až do r. 2008. Od r. 2009 tu archeologický výskum vykonáva Archeologický ústav SAV v Nitre pod vedením Jána Beljaka až do dnešných dní.

12. Hrad Peťuša – 372 m n. m. Zvolen/ Ostrá luka

Hrad Peťuša kedysi stál na skalnom ostrohu nad riekou Hron, len pár kilometrov od známeho Pustého hradu pri Zvolene. Hrad sa v minulosti museli vidieť, lebo medzi nimi je vzdialenosť sotva dva kilometre. Súčasné meno – názov hradu je v skutočnosti vymyslené, keďže sa v žiadnych písomnostiach nenašla žiadna zmienka. V súčasnej dobe je to archeologické nálezisko – časť múrov je odkrytá na kopci v lesnom poraste, kde kedysi stál hrad. K samotnému hradu sa je možnosť dostať od miesta Červený medokýš v blízkosti rieky Hron po spevnenej cestičke – chodníku vyznačenom tzv. žltou značkou od turistickej značky bodka alebo jeden žltý pás popri rieke Hron traverzom a v závere výstupom skoro kolmo hore miestami po serpentíne až na hrad.

Zo samotného hradu zatiaľ nie sú žiadne výhľady, keďže je celý priestor hradného dvora zarastený stromami. Cesta späť je však zaujímavá okolo skál a obrovitých stromov. Prístupová cesta viedla z južnej strany. Podľa pozorovaní sa zdá, že hrádok bol budovaný 13. storočí, existoval v 15. storočí a zanikol – bol opustený koncom 15. storočia. Kto ho však dal vybudovať sa môžeme len domnievať, keďže sa zatiaľ nenašli žiadne písomné doklady o jeho existencii. Možno ho dal postaviť rod Ostrolúcky, keďže rodina Ostrolúckych zastávala takmer vždy významné funkcie vo vedení vtedajšej Zvolenskej župy.

Ján Vicen

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Vydáva: Občianske združenie Permon Vychádza štvrťročne. Šéfredaktor: Ing. Pavel Gender. Zástupca šéfredaktora: PhDr., RNDr. Richard R. Senčák, Ph.D., PaedDr. Dušan Jarina, Redakčná rada: Ján Baláž, Mgr. Jozef Ďuriančík, Igor Chromek, Ing. Július Burkovský, PhDr. Vladimír Sklenka, Mgr. Eva Furdíková, Michal Kiššimon, doc. Ing. Norbert Gáborčík, Ph.D., Ing. Jozef Kreutz, Ján Vicen, Anna Havlíčková. Grafická úprava: PaedDr. Dušan Jarina.

Adresa redakcie: Ing. Pavel Gender, Horná 48, 974 01 Banská Bystrica, e-mailový kontakt: gender@pobox.sk, masudi@gmail.com, Tlač: DALI-BB, s.r.o., Banská Bystrica. Registr. číslo: OÚ-OPT-1/2003. ISSN 25859420. Elektronickú podobu nájdete: www.banskabystrica.sk v podadresári kultúra a www.permon.eu, www.permonrevue.sk, facebook: RNDr. Richard R. Senčák, Ph.D., Anna Havlíčková www.facebook.com/BystrickyC3%BD-Permon-209485485741711